

Україна:

події,
факти,
коментарі

2011 № 6

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

Для керівників та працівників інформаційних структур на місцях

Засновник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

О. Онищенко, академік НАН України

Редакційна колегія

В. Горвий, заступник головного редактора

Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації

Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу

Н. Вітушко, заввідділу електронних технологій обробки інформації

Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів

Комп'ютерний дизайн Г. Булахова

Видається з 01.01.1998 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Виходить двічі на місяць

Матеріали друкуються українською та російською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbu.gov.ua/siaz.html

ЗМІСТ

Коротко про головне

Віктор Янукович: Законопроект про пенсійну реформу
не готовий до розгляду у Верховній Раді 4

Заява Президента України В. Януковича
у зв'язку із ситуацією в Лівії 5

Аналітика

Ю. Половинчак
Податкові правила перепишуть 6

С. Горова
Бар'єр для корупції может быть поставлен новым законом 11

Н. Іванова
Пенсійна реформа – перспективи ухвалення і можливі наслідки 18

В. Медведєва
Стан підготовки столиці до Євро-2012 –
подальше сподівання суспільства на краще 23

О. Ворошилов
Украинский авиапром в отзывах СМИ. 30

С. Кулицький
Стан та проблеми розвитку українського
оборонно-промислового комплексу. 36

Коментарі спеціалістів на звернення громадян 58

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти 65

Діяльність науково-дослідних установ 65

Аерокосмічна та авіаційна галузі 69

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань 70

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу	71
Охорона здоров'я	73
Наука і влада	75

До уваги держслужбовця

С. Горбань

Нові надходження до НБУВ	77
------------------------------------	----

Віктор Янукович: Законопроект про пенсійну реформу не готовий до розгляду у Верховній Раді

Про це Президент України заявив під час зустрічі з Прем'єр-міністром М. Азаровим.

«Я ініціативно скасував на цьому тижні розгляд закону про пенсійну реформу», – сказав глава держави керівникові Кабміну.

Аргументуючи такий крок, Президент підкреслив, що «законопроект не готовий до голосування». «Я щоденно отримую величезну кількість листів від громадських організацій, громадян України, які вказують на те, що люди не знайомі з положеннями цього закону... Фактично не знайомі з пенсійною реформою», – зауважив В. Янукович.

Глава держави наголосив, що перш ніж розглядати законопроект про пенсійну реформу у парламенті, необхідно провести роз'яснювальну роботу положень закону серед громадян. «Перед тим як його (законопроект) розглядати у Верховній Раді, треба, щоб його усвідомлювали люди, ті, яких буде торкатися той чи інший закон, та чи інша реформа», – підкреслив В. Янукович.

У зв'язку з цим Президент доручив М. Азарову вдосконалити хід громадського обговорення майбутньої пенсійної реформи і цього закону. «Додатково треба обов'язково провести громадські слухання в регіонах, – підкреслив глава держави. – Я знаю, що віце-прем'єр-міністр С. Тігіпко добре працював у цьому напрямі, і не тільки він. Та цього недостатньо».

В. Янукович зауважив, що пенсійна реформа – дуже серйозний крок, тож керівництво держави має підійти до нього з усією відповідальністю. За словами Президента, ця реформа насамперед спрямована на «підвищення пенсій тим категоріям пенсіонерів, які сьогодні не можуть жити на такі малі пенсії».

Глава держави також підкреслив, що згідно з положеннями законопроекту значно скорочується розмір максимальної пенсії. «Ми значно знижуємо верхню межу, яка вже досягла 60 тис. грн. Ця межа не повинна перевищувати 10 мінімальних пенсій», – наголосив В. Янукович.

На переконання Президента, завдяки реформі у пенсійній сфері буде легалізовано тіньові заробітні плати, що дасть можливість забезпечити зростання розміру пенсій. «За рахунок пенсійної реформи ми легалізуємо заробітні плати, і люди, які виходять на пенсії, за рахунок легалізації власної

заробітної плати отримують більші пенсії. Це буде набагато більше, ніж ті мізерні заробітні плати, які вони отримують у конвертах», – резюмував глава держави (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (www.president.gov.ua). – 2011. – 18.03).

Заява Президента України В. Януковича у зв'язку із ситуацією в Лівії

Сьогодні ряд держав розпочали спеціальну військову операцію для забезпечення повного виконання резолюцій Ради Безпеки ООН 1970 (2011) та 1973 (2011) щодо ситуації у Лівії.

Україна вважає, що зусилля усіх причетних до ситуації у Лівії сторін мають бути, передусім, зосереджені на захисті та гарантуванні безпеки цивільного населення, у тому числі громадян України, які залишаються у Лівії з благородною гуманітарною місією допомоги хворим та постраждалим.

Відповідно до Статуту ООН резолюції Ради Безпеки є обов'язковими до виконання усіма державами-членами організації, тому Україна неухильно виконуватиме положення згаданих резолюцій. При цьому ми особливо відзначаємо положення резолюції 1973 (2011) щодо неприпустимості будь-якої форми іноземної окупації території Лівії.

Принципово важливим для нас є те, що навіть в умовах запровадження над територією Лівії зони, забороненої для польотів, мають бути збережені усі необхідні можливості для надання гуманітарної допомоги та здійснення евакуації цивільного населення. Україна готова надавати таку допомогу та евакуювати українських громадян і громадян наших міжнародних партнерів, у тому числі шляхом надання відповідних операційних сил та засобів.

На моє доручення МЗС та інші органи державної влади України продовжують надавати усе необхідне сприяння громадянам України, які перебувають на території Лівії. Ми підтримуємо постійний контакт з урядами інших держав, у тому числі тими, що беруть участь у розпочатій військовій операції.

Хочу наголосити, що безумовним пріоритетом для нас є забезпечення безпеки наших громадян та їхньої подальшої евакуації з території Лівії так само, як і надання гуманітарної допомоги постраждалим в ході збройного конфлікту в умовах запровадження над територією Лівії зони, забороненої для польотів (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (www.president.gov.ua). – 2011. – 19.03).

Аналітика

Ю. Половинчак, канд. іст. наук, старш. наук. співроб.

Податкові правила переписуть

З початку року країна живе за новим Податковим кодексом. Ряд його норм набрав чинності з 1 січня; з 1 березня почав автоматично відшкодовуватися податок на додану вартість для тих платників, які відповідають критеріям, визначеним законом; частина норм ПК набере чинності з наступного місяця.

Так, з 1 квітня 2011 р. набере чинності розділ Податкового кодексу, що регламентує ключову складову фіскального навантаження на корпоративний сегмент – податок на прибуток підприємств. Також для нових підприємств (створених до 1 квітня 2011 р., але не старше трьох років) з обсягом доходу до 3 млн грн і кількістю працівників до 20 осіб або тих, хто раніше працював на єдиному податку, почнуться «податкові канікули». На практиці це означає, що на п'ять років їх прибуток повністю звільняється від оподаткування. Претендувати на «податкові канікули» не зможуть підприємства, що платять працівникам зарплату менше двох прожиткових мінімумів (з 1 січня «мінімалка» – 941 грн); створені недавно, наприклад, у процесі реорганізації, об'єднання; підприємства у сфері розваг, оптової торгівлі, експорту-імпорту підкацизних товарів, фінансів, операцій з нерухомістю, права, бухгалтерії, охорони, ТБ, виробництва та продажу коштовностей.

Зрозуміло, що для виважених оцінок дієвості нового податкового законодавства потрібен час – як мінімум півроку. Проте, враховуючи важливість та резонансність змін, зауваження до кодексу обговорюються, починаючи з процесу його ухвалення, і продовжують надходити під час впровадження. Навіть не беручи до уваги неконструктивні випадки, що несуть явні ознаки політичного піару, зауважимо: настільки складний документ повинен пройти «обкатку» практикою і заклики до внесення правок у Податковий кодекс цілком логічні. Урешті, під час прийняття у Верховній Раді неодноразово вказували на недосконалість Податкового кодексу, але тоді головним було ввести країну в новий рік з єдиними податковими правилами, тому довелося жертвувати «якістю» окремих норм.

Нині, з одного боку, глава Державної податкової служби України В. Захарченко заявляє, що з набранням чинності більшої частини положень нового Податкового кодексу вкрай важливо в стислі терміни забезпечити єдине трактування податківцями й платниками податків норм документа та вживання їх на практиці, щоб уникнути суб'єктивного розуміння окремих статей документа. У зв'язку з цим оголошена широкомасштабна інформаційно-роз'яснювальна кампанія.

З іншого боку розгортається кампанія за внесення змін у ПК. У цьому питанні має місце як ініціатива «знизу», так і зосереджується робота законодавців. Зокрема, політична партія «Фронт змін» і її лідер А. Яценюк ініціювали акцію «Зміни Податковий кодекс», що передбачає всенародне обговорення, збирання пропозицій від експертів, підприємців і всіх небайдужих громадян, аналіз і систематизацію пропозицій на круглих столах у всіх регіонах України. Підсумком обговорення має стати Всеукраїнський форум підприємців у Києві, а розроблені на цьому форумі пропозиції народний депутат А. Яценюк обіцяє внести до парламенту у вигляді законопроекту про зміни до Податкового кодексу.

Поряд з цим до порядку денного сесії Верховної Ради України вже включено ряд законопроектів про внесення змін до Податкового кодексу. Зокрема, проект закону «Про внесення зміни до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо особливостей справляння податку на додану вартість за операціями з поставки та імпорту» (№ 8116 від 16.02.2011 р.), проект закону «Про внесення зміни в розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України щодо упорядкування діяльності та здійснення своїх функцій Аграрним фондом» (№ 8159 від 24.02.2011 р.).

Як повідомила заступник голови Адміністрації Президента І. Акімова, уряд розробляє окремий закон про спрощену систему оподаткування, який, як очікується, обмежить можливість використання єдиного податку.

Паралельно з цим голова Комітету ВР з питань податкової і митної політики В. Хомутинник прогнозує, що під час нинішньої сесії буде розроблений комплексний проект закону зі змінами до ПК. «Ми запланували раз на рік змінювати ті чи інші положення Податкового кодексу задля того, щоб своєчасно та з урахуванням усіх необхідних питань приймати бюджет на наступний рік», – повідомив депутат. Він також наголосив, що це «початок діалогу, який має визначити, над чим треба працювати, на що звернути увагу і визначити коло нагальних проблем, які потрібно вирішувати найближчим часом». Профільний комітет має намір об'єднати в єдиний законопроект усі пропозиції, які вже надійшли від депутатів.

Аналізуючи зауваження, що їх практики найчастіше висловлюють на адресу нових податкових правил, можна зазначити, що нормами, перегляду яких очікують найбільше, є: розділ про «спроценку», автоматичне відшкодування ПДВ, податок на прибуток, транспортне ціноутворення, застосування фінансових санкцій і штрафів за податкові порушення.

Серед них у центрі уваги – норми, що регулюють **спрощену систему оподаткування та обліку** – саме до неї найбільше запитань та пропозицій від бізнесу та експертів. Критики кодексу наголошують, що Україна за січень – лютий 2011 р. втратила 3,5 тис. юридичних осіб, які працюють на спрощеній системі оподаткування; ще складнішою президент української сторони польсько-української господарчої палати О. Шлапак називає ситуацію з

підприємцями-фізичними особами, яких за місяць втрачено понад 206 тис. Вони або ліквідовані, або зареєстровані як підприємства, що працюють на загальних підставах. За більш песимістичними припущеннями частина «спрошенців» пішла в тінь.

Лідери громадських організацій, які представляють інтереси приватного бізнесу, після перших двох місяців роботи за правилами, визначеними Податковим кодексом і особливо Законом «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування», наголошують, що якщо не буде вжито невідкладних заходів стосовно державної підтримки окремих, найбільш вразливих категорій «спрошенців» і зовсім малих приватних підприємств, передусім у сфері послуг, то невдовзі вони вимушені будуть припинити свою діяльність. А це потягне за собою зростання безробіття, поглибить бідність і змусить державу збільшити асигнування на виплату соціальних допомог та субсидій.

За словами члена Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України А. Заблоцького, бізнес наполягає на збільшенні кількості найманих працівників для фізичних осіб-підприємців до 10 осіб, а обсяг їхнього річного доходу, як мінімум, – до 1 млн грн.

Важливою новацією Податкового кодексу також стала заборона юридичним особам відносити закупівлі у фізичних осіб-«спрошенців» товарів та послуг на валові витрати при визначенні об'єкта оподаткування податком на прибуток, що набере чинності з 1 квітня. Перший віце-президент УСПП С. Прохоров вважає цю норму несправедливою, оскільки малий бізнес повинен мати право легально працювати з великими підприємствами. Противники новачки вказують і на те, що її впровадження автоматично збільшить суму доходів компанії, а отже, і базу для оподаткування. Вони не виключають, що більшість компаній не зможе впоратися з податковим тягарем і буде шукати нові способи організації бізнесу.

Водночас із зазначеною проблемою не все так просто, і йдеться не лише про справедливість: із набранням чинності відповідного розділу нового Податкового кодексу втрапить сенс, ставши не вигідною, поширена оптимізаційна схема з використанням суб'єктів підприємницької діяльності «єдиноподатників». Ідеться про добре відомий спосіб зменшення податкового навантаження, який багато років використовують українські компанії: замість того, щоб оформляти працівників на роботу офіційно, компанії беруть у штат кількох осіб, а з рештою укладають договори як із суб'єктами підприємницької діяльності (СПД). У результаті компанія сплачує не 37 % від зарплати працівника в пенсійний і соціальний фонди, а значно менший єдиний податок. Досить інтенсивно дана схема використовується в IT-сфері, торгівлі, у сфері транспортно-вантажних перевезень, кваліфікованих і некваліфікованих послуг. За неофіційними підрахунками, озвученими в українських ЗМІ, у даній схемі задіяно від одного до 3 млн фізичних осіб-спрошенців, що в дійсності

виконують обов'язки штатних працівників. Експерти «зав'язаність» нашої економіки на використання даних схем називають одним із факторів, унаслідок яких значна частина української економіки залишається за межами офіційної статистики, або, іншими словами, у тіні.

Однак підприємці не готові платити повну суму податку на прибуток з укладених договорів із «спрощеннями» та виступають за найшвидше внесення змін до Податкового кодексу, щоб реформувати існуючу систему спрощеного оподаткування.

З 1 квітня 2011 р. набере чинності розділ Податкового кодексу, що регламентує ключову складову фіскального навантаження на корпоративний сегмент – **податок на прибуток підприємств**. Реформа мала на меті зниження податкового тиску на бізнес, щоб повернути його з тіні, що є причиною недоотримання 50–60 % доходів бюджету. За оцінками німецького Institute for study Labor, зниження корпоративного податку на 1 % приводить до зменшення обсягу тіньової економіки на 0,018–0,052 %. Тому податок на прибуток підприємств порівняно з іншими податками зазнав найсерйозніших змін. У розрахунку на те, що після зменшення податкового навантаження бізнес активніше виходитиме з тіні, ставка цього податку протягом чотирьох років буде знижена з нинішніх 25 до 16 %.

Пільговий податок на прибуток покликаний також стимулювати інновації в економіці: кодекс звільняє від оподаткування 80 % прибутку підприємств, одержаного від продажу в Україні енергоощадного устаткування і матеріалів власного виробництва, докладний перелік яких встановлюється Кабміном. 50 % знижка податку передбачається і для прибутку, одержаного від проведення енергоощадних заходів і реалізації енергоефективних проектів на підприємствах. При цьому умовою часткового або повного звільнення від податку на прибуток є спрямування всіх сум, звільнених від оподаткування, на збільшення обсягів виробництва або впровадження нових технологій. Порушення цих умов призведе до збільшення податкових зобов'язань компанії і сплати розрахованої відповідно до кодексу пені.

Бій з економічною тінню вестиметься не лише поступовим скороченням корпоративного податку, а й обмеженням способів «оптимізації бази оподаткування». Щоб допомогти податківцям відстежувати порушення, кодекс вимагає, щоб компанії фіксували у своїй звітності буквально кожен крок, тож на зміну високим ставкам податку прийшов складний і запутаний податковий облік. Так, ідея зближення норм податкового і бухгалтерського обліку вилилася для бізнесу в абсолютно нову базу для обкладення корпоративним податком, а процес гармонізації обліків загрожує затягнутися та стати причиною додаткового документообігу.

Представники бізнесу також вважають, що в кодексі треба змінити й **механізм автоматичного повернення ПДВ**. «Автоматичне відшкодування ПДВ на сьогодні є найголовнішим питанням на порядку денному для усіх

вітчизняних підприємців», – зазначає заступник голови Комітету ВРУ з питань податкової і митної політики М. Катеринчук. Водночас нардеп зауважив, що «теоретично автоматичне відшкодування ПДВ на додану вартість – безумовний плюс, але як це буде працювати – поки говорити зарано».

Голова Комітету Верховної Ради з питань промислової і регуляторної політики та підприємництва Н. Королевська називає запропоновану на сьогодні систему відшкодування ПДВ «великим обманом» та наголошує, що згідно з розробленими податківцями критеріями автоматичне повернення зможуть отримувати лише декілька українських та європейських транснаціональних компаній.

На думку директора аудиторської компанії Paudis О. Пася, новостворені українські підприємства за новими правилами не зможуть розраховувати на відшкодування ПДВ орієнтовно протягом двох років з моменту реєстрації: 12 місяців з моменту реєстрації, протягом яких компанія не може подати заяву про отримання свідоцтва ПДВ, – скоротити цей термін можливо тільки за умови досягнення протягом перших 12 місяців діяльності обороту в розмірі понад 300 тис. грн, та протягом 12 місяців з моменту отримання свідоцтва платника ПДВ компанія не має права заявляти суми сформованого податкового кредиту до відшкодування з боку держави. Цю норму експерт називає дискримінаційною щодо всіх новостворених компаній, оскільки вона змушує інвесторів купувати підприємства, які працюють більше 12 місяців і мають оборот понад 300 тис. грн, або ж мають свідоцтво платника ПДВ замість створювати бізнес з нуля. Фактично це означає, що весь новий бізнес в Україні на початковому етапі роботи поставлений у нерівні умови з діючим бізнесом, що може негативно вплинути на інвестиційну активність в Україні.

У порядку відшкодування ПДВ експерти пропонують змінити вимогу про сплату податку на прибуток у розмірі не меншому за середньомісячний платіж попереднього року господарської діяльності – не варто фіксувати вимогу незмінності прибутків у всі роки. Пропонується також виписати чіткіше норму про інститут імпортової звичайної ціни: у кодексі це поняття існує, але механізму її визначення немає. Це може створити проблеми для бізнесу з боку податкових та митних органів під час перевірок, щойно кодекс запрацює на повну.

Власне, проблема перевірок, тобто **повноважень контролюючих органів**, також належить до проблемних. Поки що, як заявив голова Державної податкової служби В. Захарченко, проведення фактичних перевірок суб'єктів господарської діяльності – фізичних осіб і всіх сумлінних платників податків малого бізнесу і «спрощенців» заборонено до кінця першого півріччя 2011 р. «Прийнято чітке рішення зменшити кількість планових документальних перевірок суб'єктів господарювання на 30 % у 2011 р. порівняно з 2010 р.», – підтвердив плани ДПСУ В. Захарченко.

Проте Податковий кодекс зберігає цілий ряд розширених повноважень податківців, і їхні обіцянки не зловживати перевірками «сумлінних платників

податків» підприємців заспокоюють мало. Нагадаємо, що за новими правилами, зокрема, про проведення контрольної документальної позапланової виїзної перевірки не обов'язково попереджати платника податків. Кодексом також дозволяється проведення позачергової документальної позапланової перевірки податкових органів, зокрема, у тому випадку, якщо платник податків не надав у встановлений термін податкової декларації або розрахунків, якщо це передбачено законом.

Зміни в податковому законодавстві внесли багато нових правил в оподаткування приватних інвесторів. За висновком фахівців галузі, новий Податковий кодекс роз'яснив порядок **оподаткування доходів фізосіб, отриманих у результаті операцій на фінансовому ринку**, і зробив роботу з цінними паперами фінансово більш привабливою. Керівник проекту «Розвиток ринку акцій» ФБ ПФТС І. Круzman зазначає: передбачено, що дивіденди, які отримує інвестор від емітентів цінних паперів, будуть оподатковуватися в 5 %, замість попередніх 15 %. Серед позитивних новацій також можна відзначити закріплення норми обліку збитків від операцій з цінними паперами попередніх років під час оплати податку в поточному році. У кодексі чітко визначено, що цінні папери, корпоративні права та деривативи належать до інвестиційних активів.

Однак Податковий кодекс потребує доопрацювання та внесення деяких додаткових роз'яснень. Наприклад, незрозуміло, як будуть оподатковуватися операції РЕПО; видається також непрозорою норма щодо застосування ставки податку 15 або 17 %; ще, що дуже важливо, немає однозначного тлумачення, чи є витратами витрати фізичних осіб на послуги брокерів, зберігачів, банків тощо, зазначає експерт.

Як бачимо, напрямів для вдосконалення Податкового кодексу вистачає. Головне, щоб політики не підійшли до цієї справи формально, а змогли знайти баланс між бюджетним та бізнесовим інтересом.

С. Горова, влас. кор. СІАЗ НБУВ

Барьер для коррупции может быть поставлен новым законом

Верховная Рада Украины во вторник, 15 марта, в ходе утреннего заседания приняла во втором чтении проект закона «Об основах предотвращения и противодействия коррупции в Украине».

Соответствующий законопроект, инициированный Президентом Украины, поддержали 330 из 347 народных депутатов, зарегистрированных в сессионном зале.

Следует отметить, что проект закона принят во втором чтении за исключением ст. 1, 11, 12 и переходных положений, которые направлены на повторное второе чтение.

Одобрение законопроекта поддержали фракции большинства – Партии регионов, КПУ, Народной партии и группа «Реформы ради будущего», а также часть фракции «БЮТ – Батьківщина» и НУ – НС.

Данный законопроект более четко определяет круг субъектов ответственности за коррупционные правонарушения. Так, к числу таких субъектов дополнительно включены председатель, заместитель председателя, секретари секций Высшего совета юстиции, члены Высшего совета юстиции, члены Центральной избирательной комиссии.

Таким образом, к кругу субъектов ответственности за коррупционные правонарушения законопроект относит Президента Украины, Председателя Верховной Рады, его первого заместителя и заместителя, Премьер-министра Украины, первого вице-премьер-министра, вице-премьер-министров, министров, других руководителей центральных органов исполнительной власти, которые не входят в состав Кабинета Министров, и их заместителей, председателя Службы безопасности Украины, Генерального прокурора, председателя Национального банка Украины, председателя Счетной палаты, уполномоченного Верховной Рады по правам человека, председателя Верховной Рады Автономной Республики Крым, председателя Совета министров Автономной Республики Крым; народных депутатов Украины, депутатов Верховной Рады АРК, депутатов местных советов и т. п. (*izvestia.com.ua, 15.04.2010*).

Законопроект также устанавливает ограничения (использование служебного положения, получение подарков, работа близких людей, финансового контроля) для должностных лиц юридических лиц публичного права, которые получают заработную плату за счет государственного или местного бюджетов.

В проекте вводится положение, которое определяет конфликт интересов на публичной службе и порядок его урегулирования. В проекте предусматривается обязанность принятия лицом, которое уполномочено на исполнение функций государства, мер к недопущению любой возможности возникновения конфликта интересов. Такое лицо также обязывается уведомить непосредственного руководителя (в случае его наличия), организацию по месту работы, орган, на который возлагается проведение специальной проверки такого лица, о наличии личных интересов или обстоятельств, которые могут привести к неисполнению или ненадлежащему исполнению им своих должностных обязанностей.

Кроме того, законопроект защищает гарантированное Основным законом право на свободу заниматься предпринимательской деятельностью и исключает физических лиц-предпринимателей из числа тех, кто может быть

привлечен к ответственности за коррупционные правонарушения. Данный законопроект также конкретизирует условия, когда на членов окружных/территориальных и участковых избирательных комиссий, а также на помощников-консультантов народного депутата Украины на общественных началах могут распространяться ограничения, установленные антикоррупционным законодательством. Таким образом, ограничения, предусмотренные проектом закона «О принципах предотвращения и противодействия коррупции в Украине», будут распространяться на членов окружных/территориальных и участковых избирательных комиссий, а также на помощников-консультантов народного депутата Украины на общественных началах лишь во время исполнения ими своих функций, сообщают СМИ.

В документе четко определяется круг субъектов, которые могут осуществлять мероприятия по предотвращению и противодействию коррупции. К их числу отнесены: Президент Украины, Верховная Рада, Кабинет Министров, а также органы государственной власти в пределах полномочий, определенных законом. При этом координация реализации органами исполнительной власти антикоррупционной стратегии, которая определяется Президентом Украины, осуществляется в порядке, установленном законом, специально уполномоченным органом по вопросам антикоррупционной политики. Такой орган создается (определяется) Президентом Украины. Координация деятельности правоохранительных органов осуществляется Генеральным прокурором и подчиненными ему специализированными прокурорами.

В проекте закона предусматривается, что органам государственной власти, органам местного самоуправления запрещается получать от физических, юридических лиц бесплатные имущество и услуги. Данным законопроектом определен правовой режим подарка (пожертвования). Кроме того, предусмотрен исчерпывающий перечень случаев, когда получение подарка запрещается. Так, согласно ст. 718 Гражданского кодекса Украины, подарком могут быть движимые вещи, в том числе деньги и ценные бумаги, а также недвижимые вещи, имущественные права, которыми даритель владеет или которые могут возникнуть у него в будущем. Предложенная норма устанавливает запрет, в частности, на подарки от юридических и физических лиц за решения, которые принимаются в их интересах, а также когда лицо, которое дарит подарок, является подчиненным лицом. Запрет также распространяется на все случаи получения подарка в связи с использованием лицом служебных полномочий и связанных с этим возможностей.

Разрешается получение подарка, стоимость которого не превышает 50 % минимальной заработной платы. При этом ограничение в стоимости подарка не распространяется на подарки, которые дарятся близкими людьми, а также на случаи получения общедоступных скидок на товары, услуги,

общедоступных выигрышей, призов, премий, бонусов. Новеллой данного законопроекта является то, что подарки, полученные лицами, уполномоченными на исполнение функций государства, как подарки для государственных органов или органов местного самоуправления являются, соответственно, государственной или коммунальной собственностью. Таким образом, все полученные должностным лицом подарки должны быть переданы государству или органу местного самоуправления. В случае нарушения этого правила действия должностного лица могут расцениваться как присвоение государственного имущества. В таком случае лицо привлекается к уголовной ответственности в определенном уголовным законодательством порядке.

Данным законопроектом устанавливаются ограничения иметь в непосредственном подчинении или быть непосредственно подчиненными в связи с исполнением полномочий близким лицам. Это ограничение касается Президента Украины, Председателя Верховной Рады, его первого заместителя и заместителя, Премьер-министра Украины, первого вице-премьер-министра, вице-премьер-министров, министров, других руководителей центральных органов исполнительной власти, которые не входят в состав Кабинета Министров, и их заместителей, председателя СБУ, Генерального прокурора, председателя НБУ, председателя Счетной палаты, Уполномоченного ВР по правам человека, председателя Верховной Рады АРК, председателя Совета министров АРК и тому подобное.

Законопроектом предусматривается прямой запрет отказывать физическим или юридическим лицам в информации, предоставление которой предусмотрено законом, предоставлять недостоверную или не в полном объеме информацию.

Предусматривается также ведение Единого государственного реестра лиц, которые совершили коррупционные правонарушения, – единой базы данных, в которой будут сосредоточены сведения обо всех лицах, которые привлечены к ответственности за совершение коррупционных правонарушений.

Как сообщает *Украинская правда* (www.pravda.com.ua, 15.03.2011), лидер фракции Партии регионов А. Ефремов прогнозирует принятие антикоррупционного закона в целом на следующей пленарной неделе.

По словам А. Ефремова, существует необходимость четко прописать переходные положения законопроекта о распространении действия закона. Кроме того, он спрогнозировал, что депутаты в конце текущей пленарной недели могут «выйти на голосование по некоторым разделам», которые требуют доработки. «Мне кажется, что в основном идет конструктивная работа по данному законопроекту, несмотря на отдельные крики», – сказал А. Ефремов.

В свою очередь Председатель Верховной Рады Украины В. Литвин прогнозирует, что закон о предупреждении противодействия коррупции будет

принят 5 апреля. Об этом, как сообщили ForUm'у в пресс-службе ВР, он заявил в ходе встречи с Чрезвычайным и Полномочным Послом США в Украине Д. Теффтом.

Как сообщает *Багнет (15.03.2011)*, антикоррупционный закон готов еще не полностью, но Украина заинтересована в том, чтобы как можно быстрее ввести его в действие. Такое мнение высказал лидер фракции Партии регионов А. Ефремов в кулуарах Верховной Рады. Доработка необходима, по словам А. Ефремова, для того, чтобы «у нас вся страна на следующий день после принятия закона не стала коррупционерами».

Такая возможность, утверждает А. Ефремов, обусловлена тем, что закон вступит в силу со дня его опубликования. В таких условиях ряд государственных служащих просто не успеет адаптироваться под новые реалии. Лидер фракции привел пример: закон запрещает чиновникам совмещать госслужбу с дополнительной работой. После выхода закона любой «совместитель» попадет под действие карательных органов, потому что люди просто не успеют подать заявления и рассчитаться на дополнительном месте работы. И таких опасных моментов много. Поэтому необходимо, считает А. Ефремов, дать возможность народу адаптироваться под новые реалии.

В то же время «регионал» не называет точных сроков принятия закона в третьем чтении. «Это очень серьезный документ, и я боюсь, что его действие очень скоро почувствуют на себе все люди», – подчеркнул А. Ефремов.

В свою очередь депутаты-оппозиционеры законопроект критикуют. Так, А. Яценюк не нравится, что основные положения законопроекта об ответственности высших должностных лиц исключены из подпадающих под действие закона. В ходе обсуждения законопроекта А. Яценюк отметил, что практически все поправки, предложенные оппозицией, отклонены. «Основные положения законопроекта, а это, в первую очередь, ответственность Президента, Премьер-министра, Председателя Верховной Рады, министров, руководителей специальных и правоохранительных органов – исключено из данного закона. Основные вопросы, которыми предусматривается ответственность высших должностных лиц, преднамеренно не проголосованы вами. Данный закон – не что иное как имитация борьбы с коррупцией. Вы не хотите с ней бороться, вы её возглавили и полностью этим удовлетворены», – сказал он (*Newsru, 15.03.2011*).

По мнению Ю. Кармазина, непонятно, за что привлекать к административной ответственности, за что – к уголовной: например, за взятку можно наказать как за админнарушение – штраф 850 грн и как за уголовное преступление – тут минимальный штраф в 10 раз больше (*Сегодня, 16.03.2011*).

Депутаты от большинства в целом закон одобряют, но также считают правильным доработку трех упомянутых статей, являющихся ключевыми.

Так, по мнению Е. Царькова (КПУ), нынешняя формулировка термина «коррупция» позволяет привлекать к неоправданно суровой ответственности любого, начиная от самого мелкого клерка. «Нынешний закон направлен на выявление коррупционеров прежде всего среди чиновников низшего и среднего звена, а «крупные рыбы» выведены из-под ответственности. Надо также установить предел декларированию расходов (например, все траты более определенной, достаточно крупной суммы), иначе даже чиновник самого низшего ранга вынужден будет подшивать к декларации о расходах чеки из супермаркетов, это абсурд. В то же время предложение декларировать только очень крупные покупки – от 200–300 тыс. грн – также ущербно. Выходит, десятки более мелких расходов останутся неучтенными», – говорит Е. Царьков.

«Три статьи не зря отправлены нами на доработку, – говорит нардеп М. Чечетов. – В частности, неясно, кого включать в круг близких лиц – брата чиновника, проживающего в Австралии и имеющего свои доходы и расходы, или тещу, проживающую с ним под одной крышей. То же касается и деклараций – возможно, мы вернемся к рассмотрению вопроса о декларировании расходов родственников чиновника. Но сначала надо определиться с тем, кого считать близкими лицами. Нет согласия и в вопросе, когда закон вступает в силу – сразу или через несколько месяцев».

Следует отметить, что многие политики раскритиковали этот антикоррупционный закон в основном из-за того, что в нём исключили положение, которое обязывало чиновников декларировать свои расходы и семьи.

Так, народный депутат от блока «Наша Україна – Народна самооборона», член рабочей группы по доработке законопроекта № 7487 Р. Князевич заявлял, что исключение из антикоррупционного законопроекта нормы об обязательном декларировании доходов и расходов всеми близкими людьми и родственниками государственных служащих имеет политические мотивы (*Newsru, 15.03.2011*).

Такого же мнения придерживается и председатель парламентского Комитета по вопросам национальной безопасности и обороны А. Гриценко, который отметил, что в антикоррупционном законопроекте В. Януковича не хватает главного – обязанности чиновников декларировать расходы свои и семьи. «Конституционный Суд вынес своё решение и сказал, что это – нарушение прав родственников, когда заставляют их декларировать расходы. Однако осенью прошлого года тот же Конституционный Суд за ночь изменил Основной закон страны. Это тот самый КС, на который имеет неограниченное влияние Президент. И если бы Президент хотел, чтобы так, как в европейских странах, декларирование расходов не считалось нарушением прав человека, а было обязанностью для чиновника, то наш суд никогда бы не пошёл против этой воли», – подчеркнул А. Гриценко.

Также, как информирует *«Росбалт» (15.03.2011)*, вице-спикер Верховной Рады Н. Томенко, представляющий оппозицию, отметил, что «данный антикоррупционный закон абсолютно не решает главное задание по борьбе с коррупцией». «Ведь принципиальные статьи не были проголосованы... В частности, это касается того, что четко не определено понятие близких родственников чиновников, и то, как они должны декларировать доходы и расходы», – сказал он. По мнению Н. Томенко, это «даст возможность чиновникам и далее оформлять имущество на кумовьев и сватов». «Это профанация, а не борьба с коррупцией», – резюмировал вице-спикер.

В свою очередь представитель Президента в Верховной Раде, депутат от Партии регионов Ю. Мирошниченко говорил о том, что европейские антикоррупционные стандарты и соответствующая международная антикоррупционная конвенция, подписанная Украиной, не содержат положения об обязательном декларировании расходов членов семьи чиновника и даже самого чиновника. «Ссылались на конвенцию, подписанную, и говорили, что этого требуют европейские стандарты и соответствующая конвенция. На самом деле, нет в конвенции расходов, которые бы требовались от близких родственников или близких лиц вообще. Второе – декларирование расходов даже у чиновников не является требованием международных стандартов и конвенций, а только декларирование доходов чиновников», – заявил представитель Президента.

Ю. Мирошниченко подчеркнул, что предыдущая редакция антикоррупционного законодательства, которое так и не вошло в действие, не содержала положение о декларировании расходов родственниками чиновников. «В предыдущем законе тоже не было декларирования расходов родственниками близкими, там только в части спецпроверки, когда человек занимает ту или иную должность, которая требует спецпроверки, в тот момент была определена необходимость декларирования доходов, а не расходов, не только чиновником, но и близкими лицами», – отметил политик.

Ю. Мирошниченко отметил, что декларирование не только доходов, но и расходов чиновников – инициатива Президента. «Теперь мы идем в этом законе дальше. Президент предложил декларировать не только доходы, но и расходы. И сегодня оппозиция говорит: не только чиновников, но и близких родственников», – отметил депутат (*Багнет, 16.03.11*).

Сами чиновники на тему борьбы с коррупцией и о том, что для них изменится, если новый закон о коррупции вступит в силу, говорят неохотно и только на условиях анонимности, пишет *«Сегодня» (16.03.2011)*. Многие говорят, что в их случае вся «коррупция» сводится к презентам в виде конфет, цветов и шампанского, которые дарят в виде благодарности посетители. «Мы своих пациентов знаем, поэтому 20–30 грн или конфеты принимаем с благодарностью, а от чужих ничего не возьмем», – утверждает врач райполиклиники Днепровского района Киева. А по мнению учителя

математики одної з шкіл Голосеевського району, у них в школі «сплошна корупція, вель на учительську зарплату выжить невозмозно, поэтому берут все, что дають родители, и никакой антикоррупционный закон этого не изменит».

Также, по информации «Сегодня», один из бывших сотрудников Госкомзема считает, что коррупцию надо разделять на мелкую за своевременное законное решение вопроса со специалистом или заведомом (например, присвоение кадастрового номера земельному участку, на что отводится не более двух недель) и крупную, когда надо узаконить выделение крупного надела в хорошем месте и за небольшие деньги. «Мелкая коррупция неистребима и вряд ли с ней кто-то станет серьезно бороться, разве для показухи, игра не стоит свеч. Но и здесь доказать факт коррупции будет сложно, ведь взятку не требуют напрямую, а намекают: мол, очередь большая, надо ждать неизвестно сколько. И догадливый клиент сам предлагает магарыч. Кроме того, глаз у клерка наметан – провокацию они чувт за версту. Что касается решения серьезных земельных вопросов, то это возможно только через “своих” людей. Чужака будут долго и серьезно проверять и в конце концов вычислят милицейскую “подставу”. Поэтому брать будут, как и раньше, а попадутся только глупые и жадные».

«Серьезная проблема у чиновников будет только в том случае, если нардепы введут обязательное декларирование доходов и расходов родственников, – приводит «Сегодня» слова одного из бывших крупных чиновников Кабмина. – Конечно, можно и здесь будет писать доходы и расходы на третьих лиц, но эти третьи лица могут просто чиновников “кинуть” и сбежать с деньгами. А на такой риск не все пойдут. Но пока непонятен механизм контроля за расходами. Для этого нужно, чтобы дорогие покупки в стране делались именными».

Следует заметить, что неэффективные механизмы контроля могут нивелировать эффективность данного закона, как и многих других уже принятых, нужных, но слабо влияющих на реальную жизнь общества.

Н. Іванова, канд. іст. наук, мол. наук. співроб.

Пенсійна реформа – перспективи ухвалення і можливі наслідки

Реалізація пенсійної реформи в Україні почеться одразу після прийняття всіх законопроектів щодо неї, що швидше за все відбудеться вже в поточному місяці або на початку квітня. Ухвалення урядового пенсійного закону парламентом до кінця поточного місяця є зобов'язанням уряду України,

закріпленням у проекті Меморандуму про економічну і фінансову політику (МЕФП), погодженого українською стороною та Місією МВФ за наслідками її роботи в Києві з 1 по 14 лютого 2011 р.

Процес впровадження пенсійної реформи в життя в Україні є не простим та потребує реформування інших сфер, зокрема законодавства про працю. Крім того, віце-прем'єр-міністр, міністр соціальної політики С. Тігіпко в одному з ефірів програми «Шустер Live» заявив про те, що уряд не може чітко спрогнозувати ефект від пенсійної реформи. А отже, владі важко сподіватися на підвищення рейтингу, у той час як пенсійні новачки практично за всіма показниками мають негативну оцінку суспільства. Водночас більшість експертів зійшлися в думці, що реформа необхідна. Зокрема директор ВБ в Україні, Білорусі і Молдові М. Райзер заявив про те, що українська пенсійна реформа є однією з найбільш збалансованих серед аналогічних реформ, що проводяться в інших країнах Європи.

На сьогодні проведення пенсійної реформи в першу чергу спрямоване на зведення фінансових балансів держави, оскільки державний бюджет вже практично не може задовольняти той рівень пенсійного забезпечення, який є зараз. Матеріальна зацікавленість працівника і пенсіонера, згідно з економічними прогнозами на, як мінімум, найближчі роки, не передбачається. Чимало експертів висловлювали аргументовану критику спірних моментів пенсійної реформи. Зокрема голова Комітету Верховної Ради у справах пенсіонерів, ветеранів і інвалідів В. Сушкевич відзначив, що «є підозри, що ні Міністерство економіки, ні Міністерство фінансів не були залучені до цієї роботи».

Реформування пенсійної системи в Україні міститиме, зокрема, такі «непопулярні» кроки, як підвищення пенсійного віку, а саме: збільшення пенсійного віку для жінок, а також для чоловіків, які працюють на державній службі. Також передбачається збільшення мінімально необхідного страхового стажу для одержання пенсії за віком з 5 до 15 років, обмеження максимальних розмірів пенсій та ін.

Для нарахування пенсії враховуватиметься заробітна плата виключно за даними персоніфікованого обліку, причому не за декілька років, а за весь період, починаючи з 1 липня 2000 р. Тобто всі заробітки нинішніх 40–50-річних на початку їх трудової діяльності для пенсійних цілей будуть фактично анульовані. Винятком є випадок, коли страховий стаж, починаючи з 1 липня 2000 р., становитиме менше 60 місяців. Тоді при нарахуванні пенсії враховується заробітна плата за будь-які 60 календарних місяців поспіль до 1 липня 2000 р., незалежно від перерв, та за весь період страхового стажу, починаючи з 1 липня 2000 р. На думку П. Розенка, це антиконституційна і повністю антигуманна пропозиція. За його словами, неможливо відмовляти людині в праві враховувати заробіток до 2000 р., якщо зарплата протягом 60 місяців там була більшою, ніж зараз, і людина легально працювала і

сплачувала внески. Розмір середньої заробітної плати, яка враховується при призначенні пенсії, визначається за три календарних роки, що передують виходу на пенсію, а не за рік, як за нині чинним законом. Це, природно, погіршить ситуацію для майбутніх пенсіонерів.

Найбільш глобальний момент пенсійної реформи – це вирішення питання оздоровлення солідарної системи пенсійного страхування та широке впровадження накопичувального принципу пенсійного забезпечення.

Експерти неодноразово висловлювали думку про те, що в Україні останніми роками співвідношення працездатних і пенсіонерів настільки неадекватне, що сумарних відрахувань недостатньо для збереження рівня пенсій. Співвідношення розміру пенсії до розміру заробітної плати знижується. Таким чином, пенсійний фонд починає дотуватися за рахунок платників інших податків, а отже, збільшується тиск на економіку та підприємців.

В більшості розвинених країн функціонують як державна система пенсійного страхування, так і пенсійні схеми за місцем роботи та особисті ощадні пенсійні рахунки, що перебувають у приватному управлінні, для задоволення потреб груп населення з середніми і більш високими доходами. Ще в середині 90-х років під егідою Всесвітнього банку були проведені дослідження проблем старіння населення і пенсійного забезпечення та зроблено висновок про те, що інтереси фінансового забезпечення осіб пенсійного віку і економічного зростання найкращим чином забезпечуються за умови ефективного розвитку трьох типів пенсійних систем, а саме: керованої державою солідарної системи, що передбачає обов'язкову участь, а також обов'язкова та добровільна (перебуває в приватному управлінні) накопичувальні системи.

В Україні діє трирівнева пенсійна система. Реформа передбачає трансформацію другого рівня до статусу обов'язкового. Отже, тепер перший рівень пенсійного забезпечення – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що забезпечує мінімальну гарантовану державою пенсію. Другий рівень пенсійного забезпечення – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування через Накопичувальний фонд і недержавні фонди. Третій рівень пенсійного забезпечення – система недержавного пенсійного забезпечення, передбачає добровільну участь громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень. Зокрема, з 2004 р. діє Закон «Про недержавне пенсійне забезпечення», який визначає правові, економічні та організаційні засади недержавного пенсійного забезпечення в Україні. У нас існує близько сотні недержавних пенсійних фондів, проте поки що їх популярність в українському суспільстві невелика, оскільки для реального розвитку цього сектору сфери пенсійного забезпечення мають бути гарантії держави, ефективно діюче законодавство та реально працюючий ринок цінних паперів.

Таким чином перший і третій рівні пенсійного забезпечення знайомі. А от запровадження другого рівня, а саме накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування за проектом закону про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи № 7455 від 13.12.2010 р. передбачено з року, в якому буде забезпечено бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду України. За словами С. Тігіпка, це відбудеться в 2013 р. Тоді кожен громадянин в обов'язковому порядку почне перераховувати на свій персональний рахунок частину соцвнесків. Головна відмінність накопичувальної пенсійної системи від солідарної полягає в підходах до фінансування пенсійних виплат. В солідарній системі джерелом грошових виплат є внески працівників, що відраховуються в поточний період і які безпосередньо розподіляються між пенсіонерами. Тобто ці кошти не капіталізуються і не стають власністю окремих осіб, вони витрачаються на виплату поточних пенсій. При накопичувальній системі пенсії виплачуються виключно за рахунок пенсійних внесків, зроблених пенсіонером за період своєї роботи. На рахунках розміщуються реальні гроші, які інвестуються з використанням ринкових механізмів.

За реформою, частина коштів солідарної системи буде перенесена на персональні рахунки. У перший рік це буде 2 % від нарахованої зарплати, через рік – 3 % і так до 7 %. При цьому частка, яка сплачується до солідарної системи, буде зменшуватися. Повноцінно у «другому рівні» зможуть брати участь ті українці, яким на початок 2013 р. ще не виповниться 35 років. Решта, за словами С. Тігіпка, зможуть приєднуватися до цієї системи добровільно.

Отже, розглянемо модель обов'язкової накопичувальної пенсійної системи. Держава в особі Пенсійного фонду (ПФ) створює Накопичувальний фонд (НФ). Кожному працюючому буде відкрито індивідуальний пенсійний рахунок (ІПР) для обліку сплачених ним внесків до обов'язкової накопичувальної пенсійної системи (ОНПС). Ставка внеску в перший рік становитиме 2 % зарплати, і далі зростатиме – по 1 % щорічно до 7 %. На даний момент внески до Пенсійного фонду становитимуть 33–34 % заробітку. З них 1–2 % платить працівник (зі своєї зарплати), а 32 % – працедавець.

Із впровадженням другого накопичувального рівня, частина цих 34 % «підє» в накопичувальну систему – як вже зазначалося 7 % заробітку. Таким чином, 27 % зарплати людини можуть йти в солідарну систему, а 7 % – в накопичувальну. Ну думку С. Терьохіна, це є простим збільшенням пенсійного податку, адже підвищуючи пенсійний податок на «чисту» зарплату для найбільш економічно активних людей (яким не виповнилося 35 років), про зменшення внесків до солідарного фонду не йдеться.

Накопичені кошти, принаймні для того, щоб захистити їх від інфляції, повинні «працювати». Цим займуться компанії з управління активами (КУА). Внески, що надійшли в ОНПС, будуть інвестуватися не менше ніж трьома

компаніями з управління активами, обраними радою МФ на конкурсі. Дохід, одержаний КУА від інвестиційних інструментів (пенсійних активів), підлягає розподілу по ІПР застрахованих осіб. Досягнувши пенсійного віку, людина одержує право на довічну пенсію (аннуїтет). Виплачуватиме її не Пенсійний фонд, а страхова організація, яку людина обере та з якою укладе договір. Фонд протягом визначеного законом строку переведе страховій організації всю суму, накопичену на пенсійному рахунку. Подальше управління цими коштами здійснює вже страхова організація. Вона ж розраховує розміри виплат залежно від перерахованої суми та середньої серед чоловіків і жінок очікуваної тривалості життя в Україні. Тобто за кошти, накопичені на персональному рахунку, людина купує свого роду страховку, яка припускає щомісячну виплату якоїсь (розрахованою страховою компанією) суми.

Розглядаючи механізм дії обов'язкової накопичувальної пенсійної системи виникає певне відчуття того, що за період активної праці та пенсійних внесків, адже виплати почнуться через 25 років, дохід від оборту пенсійних активів може бути достатньо великий. Недовіра суспільства до влади сьогодні настільки велика, що природно виникає питання, чи не будуть вказівки з управління активами з боку державного пенсійного фонду призводити до їх використання на користь поточного керівництва країни, а не учасників самої системи. Цілком імовірно, що суми перевищать десятки мільярдів, а отже, отримати такий ресурс у розпорядження на десятки років – виглядає принадно і для уряду, і для компаній розпорядників, і спокуси «утримувачам» ресурсу буде дуже складно уникнути. Звичайно, у цивілізованих країнах накопичувальні фонди є величезним внутрішнім інвестиційним ресурсом. І якщо держава під жорстким контролем управляє цими фінансами, то їх можна вкладати в розвиток промислового виробництва, створення робочих місць, а звідти одержувати дивіденди і збільшувати накопичувальні фонди. Проте лідер партії «Велика Україна» І. Беркут упевнений, що будь-який громадянин, який довірить свої гроші накопичувальним пенсійним фондам, перерахувавши їх на свій персональний рахунок, гарантовано їх втратить ще до настання пенсійного віку. За його словами, будь-який керівник таким фондом буде щасливий одержати у своє розпорядження мільярди гривень трудових пенсійних накопичень громадян, щоб через покупку різних активів конвертувати їх і виводити за кордони України, використовуючи офшорні схеми й не несучи при цьому найменшої відповідальності за скоєне.

Певним позитивом є те, що кошти, накопичені на індивідуальному накопичувальному пенсійному рахунку, у разі смерті одержувача можуть бути успадковані в установленому порядку. Крім того, застрахована особа має право перейти з НФ в недержавний пенсійний фонд (НПФ) разом зі своїми заощадженнями, але не менше ніж через два роки участі в НФ. Можливість переходу з НПФ до НФ залишається відкритою до моменту виходу на пенсію.

Підбиваючи підсумок, варто зазначити, що кожна пенсійна система має свої слабкі сторони і необхідність адаптації законодавства до них є очевидною. Проте є не менш очевидні речі, для розуміння яких не потрібні фахові знання. Наприклад те, що розмір пенсії після реформи не повинен бути меншим, ніж до неї. Система пенсійного забезпечення має бути захищена від політичних ризиків і стабільна. Держава зобов'язана сформулювати зрозумілу і прозору систему гарантій збереження пенсійних коштів від будь-яких незаконних маніпуляцій з ними, проте в сучасних умовах такі гарантії є сумнівними. Особливою темою є захист інтересів певних категорій громадян, обмежених у можливостях накопичення і забезпечення собі достатнього доходу до старості. Ідеться, зокрема, про пропозиції уряду щодо пенсійного забезпечення інвалідів. Збільшення стажу втричі, який необхідний інвалідам для призначення пенсії, водночас коли не виконується законодавство щодо їхнього працевлаштування, призведе тільки до погіршення пенсійного забезпечення інвалідів.

Урядовці активно переконують суспільство в тому, що пенсійний вік жінок буде підвищуватись протягом року на півроку, тобто за 10 років, утім, відкривши урядовий законопроект, ми бачимо зовсім іншу формулу, згідно з якою пенсійний вік для жінок буде збільшено протягом п'яти років, тобто вдвічі швидшими темпами. Також, як звертає увагу С. Терьохін, слова С. Тігіпка про те, що пенсійна реформа залишить чиновників без більшої частини пільг і привілеїв, не відповідають дійсності, адже за проектом пенсійного закону правила нарахування пенсій для Президента, депутата і міністра докорінно відрізняються від правил для звичайних людей – різні коефіцієнти заміщення зарплати і баз розрахунку пенсії.

Отже, пенсійна реформа в Україні є невідворотною, проте значна кількість її положень усе ще потребує детального роз'яснення і доопрацювання.

В. Медведєва, канд. іст. наук, наук. співроб.

Стан підготовки столиці до Євро-2012 – подальше сподівання суспільства на краще

Київ вийшов на «фінішну пряму» у підготовці до чемпіонату Європи 2012 р. з футболу і це стає пріоритетом у діяльності уряду.

Так, Прем'єр-міністр М. Азаров задоволений підготовкою України до цього чемпіонату. Напередодні річниці свого прем'єрства він висловив упевненість, що всі заплановані об'єкти будуть завершені вчасно. «Я загалом

задоволений результатами підготовки України до Євро-2012. Хорошими темпами ведеться будівництво і реконструкція стадіонів, аеропортів, доріг. У нас уже немає ніяких сумнівів, що в першому кварталі 2012 року ми всі заплановані роботи закінчимо», – зазначив урядовець. Він акцентував, що завдяки високим темпам будівництва вчасно здадуть НСК «Олімпійський», на якому цього року мають відбутися перші футбольні поєдинки.

За словами Прем'єра, бюджетні витрати на Євро-2012 необхідно використати максимально ефективно, треба також залучати кошти інвесторів. «Бюджетних коштів на проведення фіналу чемпіонату повністю не вистачить. Але крупні інфраструктурні об'єкти – магніт для інвестицій, плацдарм, з якого бізнес може розвиватися. Тому на місцях мають проявити ініціативу гнучкість при створенні умов для інвесторів. Це завдання стоїть передусім перед керівниками міст, приймаючих Євро-2012», – підкреслив Прем'єр.

Висловлене підтвердив віце-прем'єр-міністр, міністр інфраструктури України Б. Колесніков, який зазначив, що сучасний футбольний стадіон на 70 тис. глядачів повинен коштувати близько 550 млн дол. «Це світова практика. Ви можете самі порахувати вартість одного місця. У свою чергу, ті паралелі, які проводять у ЗМІ, стосуються стадіонів, які були побудовані 7–8 років тому, а, відповідно, їх ціна менша. Чому, наприклад, варшавський стадіон коштує 635 мільйонів доларів? А він на 20 тис. менший за київський», – зауважив Б. Колесніков.

Він також заявив, що якби київська євроарена відразу отримала чіткий проект, так як це було з варшавським стадіоном, то її б оцінили правильно, і вартість була б стабільною на рівні 4,4 – 4,8 млрд грн.

Крім того, як нагадав віце-прем'єр, вартість реконструкції НСК «Олімпійський» – це не лише спорудження стадіону, але й оновлення міської інфраструктури. «За 300 млн центр Києва отримає чудову електропідстанцію “Сіменс”, яка буде жити весь район, а за 100 млн – новий каналізаційний колектор», – підкреслив Б. Колесніков. За його словами, кошторис реконструкції головної арени Євро-2012 визначає Держекспертиза, а Кабмін лише приймає постанову щодо цього рішення.

Разом з тим треба зазначити, що в центрі столиці до Євро-2012 «косметично» відремонтують фасади 234 будинків. Такого висновку дійшли профільні управління під час робочої наради стосовно впорядкування фасадів будівель та споруд у півторакілометровій зоні навколо НСК «Олімпійський».

Зокрема, у Голосіївському районі відновлять фасади 72 будинків, у Печерському – 93, у Шевченківському – 69. Роботи планують завершити до 11 вересня 2011 р.

З огляду на це на зазначеній нараді прийняли рішення створити комісію, яка виїжджатиме на об'єкти й стежитиме за їх упорядкуванням.

При цьому контроль за забезпечення належного стану благоустрою півторакілометрової зони навколо НСК «Олімпійський» та центральної

частини міста в рамках підготовки до проведення фінальної частини чемпіонату з футболу Євро-2012 покладено на Головне управління контролю за благоустроєм.

Також під особливим контролем уряду перебуває й будівництво об'їзної дороги навколо НСК «Олімпійський», яка повинна забезпечувати відповідний доступ до чаші стадіону з усіх боків. Наразі спорудження цієї дороги, розташованої в південно-східній стороні від арени, завершено на 96 %.

Сьогодні на етапі спорудження цього об'єкта проходить улаштування фігурних елементів мощення та оздоблення фасадів гранітом. Разом з тим, у приміщеннях підстакадного простору проводяться оздоблювальні роботи, а також улаштування інженерних мереж.

Побудова цієї дороги також стане й відповідним пожежним об'їзним шляхом, що необхідно до вимог безпеки. Разом з тим, цю дорогу можна інтенсивно використовувати для обслуговування поточного функціонування стадіону, а також подій, які відбуватимуться на ньому.

Усього мощення буде здійснене на 3133 кв. м, причому приміщення, розміщені під об'їзною дорогою, будуть мати площу 2770,9 кв. м.

Потребує відповідного вирішення й питання щодо забезпечення паркування транспортних засобів під час чемпіонату.

Так, підземний паркінг НСК «Олімпійський», розташований на першому підземному поверсі спортивної арени, уже готовий на 51 %. Наразі на цьому об'єкті завершують улаштування вертикальної гідроізоляції конструкцій. Усього на площі зони для паркування, що становить майже 11,6 тис. кв. м має розмістися 250 автомобілів.

З метою висвітлення стану справ з підготовки українських міст до Євро-2012 Київ першим запустив відповідний офіційний сайт міста, що приймає. Його презентація відбулася за участі заступника голови КМДА А. Голубченка, начальника Головного управління з питань підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу КМДА Т. Слишик, начальника Головного управління освіти і науки КМДА Т. Горюнової.

Згідно з рекомендаціями УЄФА, ресурс має виконувати роль електронної візитівки міста, на якому користувачам буде запропоновано інформацію про історичне та культурне життя міста, його пам'ятні місця, підготовку до чемпіонату Європи інфраструктурних об'єктів. Крім того, на сайті Києва до Євро-2012 висвітлюватимуться різноманітні відео- та фотоматеріали. При цьому, оскільки участь у турнірі візьмуть 16 найкращих збірних Старого світу, гостям української столиці запропонують ТОП-16 визначних місць, ТОП-16 музеїв, ТОП-16 театрів та ТОП-16 пам'яток архітектури.

Але треба зазначити, що до офіційного старту фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу залишається дедалі менше часу. При цьому жодна подія такого масштабу не може обходитись без широкого

залучення волонтерів, як повноцінних співорганізаторів футбольного дійства. З огляду на те, що в червні 2012 р. Україну відвідає близько 1 млн уболівальників з-понад 100 країн світу, організатори з УЄФА планують залучити до роботи в Україні 2800 волонтерів.

Саме добровольці і стануть обличчям країни, які впливатимуть на формування її іміджу в очах міжнародної спільноти. Загалом, ідеться про безпрецедентний волонтерський проект в історії Української держави, у якому планується задіяти близько 12 тис. осіб з усіх регіонів України.

Треба зазначити, що в рамках проекту міста, що приймає Євро-2012, у Києві заплановано підготувати близько 6 тис. волонтерів, з яких близько 1 тис. осіб будуть у резерві. Про це під час презентації програми «Київський волонтер» заявила заступник начальника Головного управління освіти КМДА Л. Нестеренко. «У програму підготовки волонтерів буде включено 5 основних модулів: “Волонтерство й спорт”, “Організаційно-технологічна підготовка волонтерів”, “Соціально-психологічна підготовка волонтерів”, “Інформаційно-комунікативна підготовка волонтерів” і “Краєзнавчо-туристична підготовка волонтерів”, – повідомила Л. Нестеренко. – У процесі підготовки майбутні волонтери прослухають теоретичний курс про історію й цілі волонтерства, ознайомляться з міжнародним досвідом у цій сфері, пройдуть сорокагодинний мовний практикум і психологічні основи підготовки».

Також Л. Нестеренко відзначила, що мінімальний вік волонтерів повинен становити 18 років, верхній віковий поріг не передбачений. Вона також повідомила, що з пропозиціями про співробітництво вже зверталися досить дорослі люди. Головне для успішного проходження конкурсу – наявність доброї волі, дисциплінованість, знання мов і гарне здоров'я.

Основна функція волонтерів – інформування, презентація й надання комплексної допомоги іноземцям у місцях прибуття й перебування.

Також Л. Нестеренко відзначає, що волонтери на час чемпіонату будуть забезпечені страхівкою, харчуванням, екіпіруванням, а також проїзними документами й засобами зв'язку. Крім того, студенти, задіяні в роботі з обслуговування чемпіонату, зможуть одержати заліки з відповідних навчальних дисциплін. Спеціально для цього був підписаний договір з Міністерством освіти й науки України.

Як позитив, треба зазначити, що надійшло вже понад 875 заявок від бажаючих стати волонтерами на Євро-2012 р. 140 зареєстрованих кандидатів уже мали досвід у роботі волонтером. При цьому 90 % зареєстрованих вже сьогодні готові залучатись до волонтерської роботи та 95 % мають бажання пройти безплатний курс мовної підготовки. 80 % зареєстрованих є студентами, 85 % – особи віком від 18 до 25 років, більше 20 людей мають вік від 36–50 років та лише 10 чоловік є старшими за 51 рік. Щодо мовної підготовки волонтерів, то майже 97 % вивчають або знають англійську мову,

40 % вказали, що володіють на високому рівні, 30 % знають або вивчають німецьку, 15 % – французьку, 11 % – іспанську та 7 % – італійську мову.

У системі також зареєстровані й волонтери, які вивчають або знають китайську, грецьку, норвезьку, польську, турецьку, румунську та словенську мови.

Щодо місць роботи київських волонтерів під час Євро-2012, то найбільше волонтери хотіли би бути задіяними у медіа – це 47 %. Також волонтери зацікавлені допомагати вболівальникам з розміщенням, перебувати у фан-зоні, працювати у фан-посольстві, надавати інформаційну підтримку та працювати в менеджменті.

Особливої уваги заслуговує й включення Міжнародного аеропорту «Київ» (Жуляни) у програму підготовки до Євро-2012, що зробить його одним із найперспективніших бізнес-об'єктів столиці. Адже під час турніру Київ і як столиця, і як «фінальне місто» ЧС гратиме «першу скрипку» в логістиці і пересуванні великих потоків людей.

У цьому переконані й експерти авіаційної галузі, і економісти. Найбільша цінність аеропорту в тому, що він розташовується в межах міста, а отже, пасажирам потрібно значно менше часу та коштів, щоб дістатися аеродрому. З огляду на це планується задіяти «Жуляни» під час чемпіонату, наприклад, для категорії VIP-перевезень. Цією перевагою вже вирішила скористатися лоу-кост компанія «Wizz Air», яка нещодавно заявила, що з 27 березня 2011 р. повністю перекладає всі свої рейси з «Борисполя» на «Жуляни».

Виходячи з цього, за оновлення аеродромного комплексу «Жулян» несе відповідальність Національне агентство з питань підготовки до Євро-2012 (Укрєвроінфрапроект). Адже ЗПС і перони перебувають у державній власності. Проект включає реконструкцію злітно-посадкової смуги (довжина 2300 м, 1 категорія ІКАО), перону, руліжних доріжок та влаштування світлосигнального обладнання.

Усього на це в держбюджеті передбачено 215 млн грн, з яких уже профінансовано 162 млн грн. Окрім цього, як повідомив експерт з аеропортів Національного агентства за питань підготовки до Євро-2012 В. Згурський, держава також здійснила реконструкцію периметральної огорожі аеродрому на 3 млн грн. «Із усього проекту залишилися улаштувати світлосигнальне обладнання. Ці роботи маємо завершити до кінця березня поточного року», – зазначив фахівець Нацагентства. За його словами, питання «світлосигналки» можна було вирішити швидше, щоб підрядник міг влаштувати світлосигнальне обладнання в розстрочку, у період перебоїв державного фінансування, яке зазвичай припадає на початок року.

Таким чином, для збільшення пропускної спроможності аеропорту, яка на період Євро-2012 становитиме близько 350 пасажирів за годину (на приліт), був реконструйований існуючий термінал «Жулян». Там зробили невеликі будови: зал очікування, зони «виліт – приліт», а також три сектори – два

міжнародних та один внутрішній. У терміналі також замінили обладнання. Ці роботи профінансував орендатор аеропорту.

Беручи до уваги висловлювання В. Згурського, аеропорт надалі планує розширення. «До його програми входять будівництво нового терміналу та привокзальної площі, реконструкція існуючої привокзальної площі, оновлення спецпарку автотранспорту. Частина цих проектів має фінансувати міська адміністрація, до комунальної власності якої належить аеропорт або орендатор аеропорту», – акцентує фахівець. Він також називає цифру, що в період з 2008 р. на реконструкцію аеропорту «Київ» з міського бюджету було виділено 1,93 млн грн, що неспівставно менше порівняно з витратами держави на цей об'єкт.

Що стосується спорудження нового міжнародного терміналу, пропускна здатність якого має становити близько 160 пасажирів на годину, цим опікується орендатор аеропорту. «Розроблений і затверджений проект нового терміналу, але це не більше 5 % від загального обсягу роботи. Інвестор уже загородив територію під будівництво, та до спорудження ще не приступили», – зазначив В. Згурський.

Але треба зазначити, що попри те, що УЄФА не акцентує особливу увагу на підготовці «Жулян» до Євро-2012, саме останній аеропорт може відіграти ключову роль у прийомі бізнес-авіації, на борту якої на чемпіонат прибуватимуть високопосадовці УЄФА та VIP-гості турніру.

Усього, згідно з проектом, новий термінал прийматиме 320 пасажирів на годину. Поблизу нього передбачені паркінг для автомобілів, офісні, службові та технічні приміщення, конференц-зали, готельний комплекс.

Таким чином, інвестиція держави в розбудову «Жулян» до Євро-2012 може дати потужний розвиток цього аеропорту, зважаючи на його бізнес-привабливість. У перспективі від Червонозоряного проспекту Києва до нового терміналу летовища планують прокласти 5 км дороги, що зробить під'їзд до «Жулян» ще комфортнішим. По суті, після оновлення цей аеропорт для міста стане «золотою жилою», зазначив В. Згурський.

І це незважаючи на те, що, за словами експерта, звичайно, існують певні обмеження щодо розбудови «Жулян», оскільки цей аеропорт розташований у місті й оточений будівлями, а відтак, є ряд застережень щодо безпеки. Тому розширення аеропорту «Київ» варто пов'язувати лише зі спорудженням нового терміналу, проект якого вже затверджений, а тому інвестору можна приступати до будівельних робіт.

Крім того, під час поїздки залізничним кільцем столиці віце-прем'єр-міністр, міністр інфраструктури України Б. Колесніков презентував проект наземного метро Києва. У презентації також узяли участь голова КМДА О. Попов та генеральний директор «Укрзалізниці» М. Костюк. Відтак, Київська міська електричка з'єднає лівий і правий береги міста залізничним кільцем і візьме на себе значний пасажиропотік, ставши фактично ще однією

лінією метро. Таким чином, до чемпіонату Європи з футболу 2012 р. вдасться повністю вирішити транспортну проблему Києва.

На переконання Б. Колеснікова, міська електричка в кілька разів прискорить дорогу з лівого берега на правий і навпаки, та розвантажить основні лінії метро на 40 %.

Важливо, що маршрут залізничного метро інтегрується в систему руху метрополітену, тобто збільшить його довжину вдвічі. «Усі станції на залізничному кільці будуть працювати як пересадочні вузли і матимуть вихід або до станцій метрополітену, або поєднуюватимуться з маршрутами руху міського транспорту», – сказав віце-прем'єр.

Він додав, що це перша за довгі роки спроба вирішити транспортні проблеми столиці. «Проект охопить кільцем усі райони Києва, перетне всі лінії метрополітену та дасть змогу об'їхати довкола Києва приблизно за 60 хвилин, а дістатися з одного кінця міста в інший менш ніж за годину – це дійсно прорив», – наголосив Б. Колесніков.

За підрахунками залізничників, інтервал руху становитиме 10–15 хв. Усього за маршрутом у години пік курсуватиме 12 пар поїздів, згодом їх кількість буде збільшено.

Отже, так зване наземне метро буде максимально адаптоване до європейських стандартів: платформи із сучасним накриттям, касовими павільйонами, ліфтами для інвалідів і турнікетами.

У свою чергу Південно-Західна залізниця продовжує будівництво Дарницького залізнично-автомобільного мостового переходу у м. Київ. Нині завершується будівництво його автомобільного заїзду з правого берега на лівий. Уже завершено складання і поздовжнє насування прогонових споруд, змонтовані всі елементи конструкції проїзду. Нині проводяться роботи з укладання гус-асфальту, встановлюється бар'єрне та перильне огороження, улаштовуються опори зовнішнього освітлення проїзду.

Треба підкреслити, що всі роботи проводяться відповідно до графіку.

На початку квітня 2011 р. планується відкриття й автомобільного руху з правого берега з боку Конча-Заспи на лівий, а наприкінці 2011 р. – введено в роботу ще по одному з'їзду з лівого берега на правий та з правого на лівий.

Таким чином, в експлуатацію міст до Євро-2012 буде здано повністю і це буде перший за останні 30 років новозбудований у столиці міст. Але при всьому позитиві на сьогодні викликає занепокоєння стан реалізації національного проекту «Повітряний експрес», який передбачає запуск електрички від Києва до Борисполя.

На сьогодні, виходячи з темпів його будівництва, найбільш імовірними є висновки про те, що цей проект запровадити до Євро-2012 не вдасться. Про це заявив віце-прем'єр-міністр України, міністр інфраструктури Б. Колесніков. «Його до Євро-2012 не буде точно, це я можу сказати гарантовано, тому що до Євро-2012 залишився один рік і чотири місяці, а за

найоптимістичнішим сценарієм, його потрібно будувати два роки», – зазначив Б. Колесников.

При цьому віце-прем'єр повідомив, що питання з держгарантіями під реалізацію цього проекту на сьогодні не вирішене. «Але питання гарантій – це технічне питання, а тут важливіше вирішити питання, як це правильно зробити, щоб це було дійсно зручно, щоб люди не їхали до вокзалу, а потім на Бориспіль. Адже до вокзалу теж не дуже зручно їхати», – додав він.

До того ж Б. Колесников навів, як приклад, Франкфурт, де аеропорт та залізничний вокзал розташовані в одному приміщенні, що більш зручно для пасажирів. «Проект “Повітряний експрес” буде обов'язково реалізований у найближчі два роки і, думаю, якщо у нас усе вийде, всі будуть приємно здивовані», – підсумував він.

При цьому слід нагадати, що раніше керівник робочої групи «Національні проекти» Комітету з економічних реформ В. Касків також заявляв, що реалізація проекту «Повітряний експрес» затримується через відсутність державних гарантій, необхідних для початку роботи.

У цілому ж можна зробити висновок, що Київ у черговий раз з гідністю витримає іспит називатися європейською столицею та приймати фінальну частину чемпіонату з футболу Євро-2012. Але до цього треба чимало докласти зусиль як організаційного, так практичного фактору в облаштуванні відповідної інфраструктури та будівництві спортивних об'єктів. Сподівання суспільства – надалі тільки на краще (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких видань: Євро-2012 (<http://2012ua.net>); УРА-Інформ (<http://ura-inform.com>); MIGnews (www.mignews.com.ua); Західна інформаційна корпорація (<http://www.zik.com.ua>); Главред // Столиця (<http://stolitsa.glavred.info>); Минфин (<http://minfin.com.ua>); Чемпіон (<http://www.champion.com.ua>).*

О. Ворошилов, канд. іст. наук, старш. наук. співроб.

Украинский авиапром в отзывах СМИ

28 февраля 2011 г. состоялось важное событие для авиационной промышленности Украины. Региональный реактивный самолет Ан-158, созданный ГП «Антонов» в широкой кооперации с более чем 200 компаниями из 15 стран мира, получил сертификаты типа. Выполнив обширную программу сертификационных испытаний, самолет доказал свое соответствие требованиям сертификационного базиса. (Ан-158 предназначен для перевозки 99 пассажиров на расстояние 2500 км и входит в семейство региональных реактивных пассажирских самолетов нового поколения Ан-148/158/168).

Как отметил Премьер-министр Украины Н. Азаров в ходе торжественной церемонии по данному поводу на ГП «Антонов», получение сертификата типа Ан-158 открывает дорогу к контрактам на новую, имеющую хорошие рыночные перспективы, машину. «Вручение этого сертификата открывает дорогу и к контрактам, и к разработчикам, и к производству на много лет вперед прекрасного среднемагистрального самолета. Это означает, что Украина возвращается в число немногих стран, обладающих своей авиационной промышленностью», – подчеркнул он.

Н. Азаров также подчеркнул, что АН-158 является достаточно конкурентоспособным самолетом.

Премьер выразил убеждение, что благодаря этому Украина сможет занять свою нишу в авиастроительной промышленности мира. «Многие партнеры ждут этого самолета», – сказал Н. Азаров, отметив, что правительство стремится обеспечить поддержку украинской авиационной промышленности на мировом рынке. В этой связи Премьер проинформировал, что правительство ввело ряд мер для поддержки отечественной авиационной отрасли, которые позволят ей развиваться эффективнее. В частности, предприятия авиапрома освобождаются от уплаты налога на прибыль и имеют возможность без уплаты налогов импортировать необходимое оборудование и приборы, которые не производятся в Украине. «С этого года заработает также норма, когда всю прибыль можно будет направлять на развитие, поскольку можно без налогов ввозить оборудование, детали... В России такого нет», – сказал он. Также Премьер добавил, что на модель АН-158 уже появился первый заказчик – компания «Ильюшин Финанс», которая планирует закупить 100 самолетов этой серии.

Вручая сертификат, председатель Межгосударственного авиационного комитета (МАК) Т. Анодина, в частности, отметила: «Самолет сертифицирован по системе сертификации МАК, которая подтверждена в 64 странах мира. Наши нормы летной годности полностью гармонизированы с американскими и европейскими требованиями, что очень важно для экспортного потенциала самолета. Ан-158 удовлетворяет самым высоким требованиям к региональным самолетам, самым жестким требованиям по шуму на местности и экологичности. В ходе испытаний Ан-158 подтвердил возможность работать в различных условиях, в том числе в загруженных аэропортах, на высокогорье, выполнять посадку по требованиям категории ША ICAO».

Серийное производство Ан-158 в настоящее время разворачивается на заводе «Антонов».

По данным российской лизинговой компании «Ильюшин Финанс и Ко», портфель твердых заказов на самолет по состоянию на конец 2010 г. оценивался в 20 самолетов. В период до 2020 г., по данным разработчиков, планируется поставка около 100 машин.

Выход самолета на рынок, согласно озвученным ранее данным, планируется обеспечить до конца 2011 г. По словам главы ГАК «Антонов», генерального конструктора ГП «Антонов» Д. Кивы, на сегодняшний день украинский производитель уже заключил контракт с российской лизинговой компанией «Ильющин Финанс и Ко» на поставку 10 самолетов. «Планируем передать первую машину заказчику к концу этого года», – сказал Д. Кива. Стоимость новой машины составит около 27–30 млн долл., добавил он.

Кроме того, ГП «Антонов» 12 февраля начало специальную экспедицию по испытаниям самолета Ан-158 в условиях высокогорья. В сообщении пресс-службы ГП «Антонов», в частности, отмечается, что полеты будут выполняться в Иране с аэродромов, расположенных на высоте 2100 м над уровнем моря. Эти испытания проводятся с целью расширения условий эксплуатации самолетов Ан-148 и Ан-158.

В этой связи СМИ напоминают, что осенью 2010 г. украинский госконцерн «Антонов» и иранская авиастроительная компания HESA сообщили о подписании соглашения о намерении Ирана купить 20 самолетов Ан-158, а также наладить совместное производство самолетов этой марки в Иране. (В отношении Ирана из-за ядерной программы действуют санкции многих развитых государств на продажу самолетов, в связи с чем Тегеран вынужден активно развивать собственную авиационную промышленность).

Значительное внимание СМИ уделяют теме сотрудничества России и Украины в авиационной сфере. Ведь, как отмечает ряд экспертов, говорить о реальном самолетостроении в Украине и России можно только после объединения производственных мощностей. Так, руководитель группы экономической политики Посольства России в Украине А. Урин, выступая на круглом столе «Что выгоднее для Украины – зона свободной торговли с ЕС или РФ?» в Институте Горшенина в Киеве, заявил, что «не существует украинского самолета Ан-148 или Ан-158. Существует украинско-российский самолет. Украина не в состоянии сделать его самостоятельно. И Россия не в состоянии. Только в результате объединения мощностей можно будет сказать, что дело сдвинулось. Мы не можем выпускать более 50 самолетов в год – это несерьезно».

Именно на интеграцию с РФ сделал ставку флагман украинской авиационной промышленности – Запорожское моторостроительное предприятие «Мотор-Січ». Зримым подтверждением правильности этого курса стали такие масштабные проекты последнего времени, как оснащенные запорожскими двигателями самолеты Ан-148 и Ан-158, возрождающийся легендарный «грузовик» Ан-124 «Руслан». В феврале 2011 г. компания «Мотор-Січ» сделала еще один важный шаг в развитии российско-украинской интеграции.

В частности, 17 февраля начались государственные стендовые испытания двигателя ТВ3-117ВМА-СБМ1В для нужд российских Военно-воздушных

сил, созданного конструкторами ОАО «Мотор-Січ» на базе двигателя ТВЗ-117ВМА-СБМ1 с самолёта Ан-140. На счету нового двигателя, который сегодня принят на вооружение Министерства обороны Украины, уже есть один мировой рекорд – в 2010 г. оснащенный этим двигателем вертолет Ми-8 МТВ поднялся с аэродрома Конотопского авиаремонтного завода на высоту 8100 м за 13,5 минут.

Эксперты отмечают, что сотрудничество запорожских моторостроителей с российскими партнерами в рамках оборонного заказа – сегодня это, пожалуй, наиболее надежное направление интеграции, позволяющее планировать развитие производства на долгосрочную перспективу.

Что касается самолета Ан-148, то ныне, по словам пресс-секретаря лизинговой компании «Ильюшин Финанс Ко.» А. Липовецкого, на сегодня он имеет большой спрос как в России, так и за рубежом – и сейчас спрос на Ан-148 превышает предложение.

Следует отметить, что катастрофа Ан-148 5 марта в Белгородской области не отразилась на планах ГТК «Россия» – компания не планирует приостанавливать полеты Ан-148 в связи с катастрофой. «Остановка полетов не планируется, самолеты успешно эксплуатируются в авиакомпании. Все самолеты проходят плановое техническое обслуживание и выводятся на рейс в исправном состоянии», – сообщил представитель пресс-службы ГТК «Россия». Кроме того, он отметил, что испытание самолета на Воронежском акционерном самолетостроительном обществе происходило на режимах, которые не применяются при коммерческой эксплуатации.

Ранее Росавиация сообщила, что вопрос о приостановке эксплуатации самолетов Ан-148 может быть рассмотрен лишь после выяснения причин авиакатастрофы. «Никаких претензий России к украинской стороне после авиакатастрофы самолета Ан-148 пока не было. Фактически самолет был построен на Воронежском авиазаводе», – сообщил главный конструктор запорожского предприятия ОАО «Мотор-Січ» С. Шанькин.

Следует отметить, что особое мнение по поводу украинско-российского сотрудничества в авиационной отрасли имеет экс-президент Украины Л. Кучма. В частности, выступая на восьмом заседании украинско-российского форума «Партнерство Украины и России в новых реалиях европейской и евразийской интеграции», Л. Кучма выразил неудовлетворение тем, как развиваются двусторонние отношения в сфере авиационной промышленности. По его словам, при должной координации усилий Украина и Россия могли бы бороться за мировые рынки в сфере авиационной промышленности, однако сейчас ситуация развивается в противоположном направлении. «Мы помогаем друг другу гробить то, что осталось, можно сказать, от Советского Союза», – считает экс-президент Украины.

Также сообщается, что предприятие «Мотор-Січ» на базе Винницкого авиазавода намерено создать в Украине полноценное производство

вертолетов. (Государственное предприятие «Винницкий авиационный завод» было основано в 1961 г., специализируется на ремонте и сервисном обслуживании легкомоторной авиации общего назначения: самолетов Ан-2, Як-18Т, Як-52, вертолетов Ка-26, Ми-2 и их агрегатов, а также вспомогательной силовой установки РУ 19А-300).

Как отметила помощник главы Винницкой обл администрации И. Кравченко, в настоящее время завод производит и поставляет двигатели для вертолетов по всему миру, но собственных машин в стране пока нет. По ее словам, руководство «Мотор-Січ» уже согласовало этот вопрос с местными властями. «Есть все перспективы возобновить производство на авиазаводе. На базе предприятия будет собираться техника для авиационной промышленности. Наш завод имеет все разрешения и специалистов», – сказала она.

В самом «Мотор-Січ» также подтвердили намерение строить свои вертолеты. По словам директора по связям с общественностью предприятия А. Малыша, специалисты завода уже разработали проект многоцелевого вертолета среднего взлетной массой 4,5–5 т.

Основными потенциальными покупателями этой машины председатель совета директоров ОАО «Мотор-Січ» В. Богуслаев назвал, прежде всего, государственные ведомства.

По его словам, «экономика на Винницком авиазаводе сложилась не лучшим образом и Министерство промышленной политики решило пойти по пути банкротства предприятия. В результате этого приблизительно через полгода предприятие в Виннице станет полноправной частью “Мотор-Січ”. У нас уже есть девять заводов, Винницкий станет десятым. Мы могли пойти по другому пути – выкупить данное предприятие, но за этим стоит целый ряд процессуальных моментов, связанных с судами, жалобами, оспариваниями и т. д. Поэтому более чистый и быстрый вариант – через банкротство», – сообщил председатель совета директоров ОАО «Мотор-Січ».

Он также отметил, что Президент поставил задачу: восполнить недостающую подотрасль авиационной промышленности и организовать конструкторское бюро, которое будет проектировать и сопровождать свои вертолеты, и немедленно приступить к ремоторизации существующей вертолетной техники в украинской армии.

«Попутно мы изучили рынок гражданских вертолетов и поняли, что сегодня наиболее востребованы в мире вертолеты, размерность которых такая, как у Ми-2 – 4–6 т взлетной массы. Для этого мы открыли свое конструкторское бюро, которое имеет право заниматься модернизацией и ремоторизацией вертолетной техники», – проинформировал В. Богуслаев.

Он отметил, что предприятие уже получило ряд технических заданий на «Ми-2». «Мы уже получили техническое задание на наши “Ми-2” от Министерства чрезвычайных ситуаций, в ближайшее время получим ТЗ от

Министерства обороны, от Министерства внутренних дел и Департамента лесного хозяйства. Таким образом, мы будем иметь четыре твердых заказа на изготовление вертолетов под санитарные, под патрульные, под пожарные, под вахтовые варианты использования “Ми-2”», – сообщил В. Богуслаев.

Вертолетная программа будет состоять из четырех этапов. Первый – это модернизация и замена двигателей на вертолетах Ми-2. Второй этап – более глубокая модернизация (изменение формы фюзеляжа, вынесение топливных баков за пределы салона вертолета, замена редуктора). Третий – это разработка и сертификация собственной модификации вертолета Ми-2МСБ2, четвертый – запуск сборки этого типа вертолета в Виннице. Разработку вертолета планируется завершить в этом году, чтобы к концу года уже получить сертификат на него.

На всю программу нужно около 80–100 млн долл., и она будет рассчитана на семь лет. По итогам реализации программы «Мотор-Січ» рассчитывает выйти на выпуск 15–20 вертолетов Ми-2МСБ2 ежемесячно. Ориентировочная цена такого вертолета составит 9 млн грн, при том что аналогичный вертолет российской сборки стоит около 3,5–4 млн долл.

Информируют СМИ и о том, что в рамках правительственной поддержки отечественной авиастроительной отрасли Кабмин упростит тендерные процедуры для предприятий отечественной авиационной промышленности. Об этом, в частности, 2 марта на заседании Кабмина заявил Премьер-министр Н. Азаров. «Авиастроители ставят вопрос о несовершенстве тендерных процедур, тормозящих технологический цикл едва ли не на год. Необходимо разрешить эту проблему, ведь речь идет не о закупках за средства бюджета, а о собственных средствах предприятий, причем таких, которые имеют уникальные предложения на рынке», – подчеркнул Н. Азаров. Премьер-министр также добавил, что правительство увеличит финансирование авиационной отраслевой науки, поскольку авиационная отрасль обеспечивает конкурентные преимущества Украины на внешних рынках.

С другой стороны, как отметил преподаватель кафедры международной экономики Харьковского национального университета С. Беренда, когда Украина окончательно присоединится к концепции «открытого неба» с ЕС, на внутренние рейсы придут иностранные компании, которые вряд ли будут покупать украинские самолеты. «Пока Украина не может выдерживать конкуренцию с западными самолетами. Проблем много в подготовке кадров, строительстве, обслуживании, менеджменте», – констатирует эксперт.

Наилучшим вариантом для украинских самолетостроителей он считает объединение в мощную государственную корпорацию. «До того времени, пока не произойдет этого объединения, мы будем производить три-четыре самолета в год и будем довольствоваться такой ролью на мировом рынке», – говорит С. Беренда.

Также сообщается, что крупнейшие предприятия авиаконцерна «Антонов» за прошлый год ухудшили финансовые показатели. В частности, ГП «Антонов» по итогам года более чем в три раза сократило прибыль, расплачиваясь с долгами завода «Авиант», а Харьковское госавиапроизводственное предприятие увеличило убытки до 405 млн грн.

Будущее авиапредприятий концерна полностью зависит от госфинансирования – заказов у заводов достаточно, однако на их выполнение нужны огромные деньги, констатируют эксперты. В частности, аналитик ИК Alfa Capital Д. Шаврук утверждает, что финансовое положение авиазаводов можно улучшить только за счет госфинансирования. «Другого выхода нет: за счет одного банковского финансирования заводы не смогут работать – это длинные и дорогие деньги», – подчеркивает аналитик. Председатель же совета директоров компании «Мотор-Січ» В. Богуслаев ранее говорил, что для серийного выпуска конкурентоспособных самолетов ежегодно требуется около 1 млрд грн.

Таким образом, при достаточных инвестициях и грамотном маркетинге авиапром Украины в ближайшие годы способен возобновить серийное производство самолетов и закрепиться на доступных рынках сбыта. В целом, с учетом всех факторов эксперты оценивают будущее отрасли позитивно.

С. Кулицкий, канд. іст. наук, старш. наук. співроб.

Стан та проблеми розвитку українського оборонно-промислового комплексу

1. Загальна характеристика сучасного стану українського оборонно-промислового комплексу

Оборонно-промисловий комплекс (ОПК) відігравав надзвичайно важливу роль у радянській економіці. Помітна частка цього ОПК після розпаду СРСР залишилась у спадщину Україні. Згідно з деякими експертними оцінками, ця спадщина становила близько 30 % оборонно-промислового потенціалу СРСР. На момент розпаду Радянського Союзу до складу ОПК на території України входило, за інформацією деяких ЗМІ, понад 3,5 тис. підприємств, з яких близько 700 безпосередньо належали до категорії оборонних. В Україні розміщувалось 20 % наукових центрів радянського ОПК. Утім характерна особливість цієї спадщини полягала в тому, що на території України була зосереджена лише мала кількість замкнених циклів виробництва готових

видів складних озброєнь, а велика частка відтепер уже українського ОПК належала виробництву різноманітних комплектуючих.

За оцінками фахівців, в Україні повні цикли виробництв, в основному, представлені такими видами озброєнь та військової техніки:

- літаки військово-транспортної авіації та спеціального призначення;
- ракетна техніка та високоточні ракетні комплекси наземного базування;
- засоби виявлення об'єктів та розвідки;
- танки та легка броньована техніка.

Крім того, на території України після розпаду СРСР залишилося багато військово-ремонтних заводів, що могли надавати послуги з ремонту різних видів радянських озброєнь та військової техніки їх різноманітним власникам, особливо за межами Української держави (<http://sd.net.ua>. – 2010. – 15.12).

За умов стрімкого скорочення попиту на нову військову техніку та озброєння, насамперед у країнах колишнього СРСР, саме виробники комплектуючих, а не виробники готової продукції, виявилися найбільш вразливими в новому ринковому середовищі 90-х років минулого століття.

Так само після розпаду СРСР Україні в спадщину дісталася значна кількість військової техніки та озброєнь Збройних сил СРСР. За наявності значних виробничих потужностей саме капітальний ремонт та модернізація колишніх радянських озброєнь та військової техніки, як підкреслюють експерти, стали одним з основних напрямів діяльності підприємств українського ОПК. Хоча частина радянської військово-технічної спадщини була, звичайно, просто утилізована. Так, у період 1992–2004 рр. військово-технічні запаси Збройних сил України скоротилися на 4710 танків, 4730 бойових броньованих машин, 5120 гармат і мінометів та 1230 бойових літаків (<http://sd.net.ua>. – 2010. – 15.12). Утім, якраз величезна пропозиція на світовому ринку дешевих озброєнь та військової техніки радянського виробництва, причому не лише з боку України, а й з боку багатьох держав-учасниць колишнього Варшавського договору, створювала іноді доволі значні проблеми зі збутом нової продукції для ряду підприємств українського ОПК. Зокрема, це стосується Харківського танкового заводу ім. Малишева.

Причому саме експорт озброєнь, військової техніки та техніки подвійного призначення протягом 1992–2010 рр. був основним джерелом фінансових надходжень для підприємств вітчизняного ОПК, оскільки замовлення на озброєння та військову техніку з боку Збройних сил України в цей період були мізерними.

За інформацією Центру воєнної політики та політики безпеки, до ОПК України належить 161 підприємство, які безпосередньо випускають озброєння та військову техніку. Причому до моменту створення, згідно з Указом Президента, державного концерну «Укроборонпром» вітчизняний ОПК мав таку відомчу структуру: 76 підприємств підпорядковувалися Міністерству промислової політики, яке було скорочене незадовго до

створення «Укроборонпрому», 44 підприємства підпорядковувалися Міністерству оборони, 14 – Фонду державного майна, 13 – Державному космічному агентству, 6 – ДК «Укрспецекспорт», 4 – Державній службі спецзв'язку та захисту інформації, 3 – СБУ і одне підприємство підпорядковувалося МВС України (<http://defpol.org.ua>. – 2010. – 12.01).

Відомча розпороченість, на думку ряду експертів, негативно впливала на ефективність функціонування та розвитку українського ОПК у цілому. Далеко не повною мірою використовується науково-технічний потенціал ОПК; хронічною стала деконцентрація фінансових ресурсів, призначених для розроблення та виробництва нових видів озброєнь та військової техніки; відомі навіть випадки конкуренції між суб'єктами вітчизняного ОПК на міжнародному ринку. Зокрема, за інформацією Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння, останній з перелічених чинників свого часу став узагалі причиною анулювання тендера на модернізацію техніки для Міністерства оборони Єгипту (*Дзеркало тижня*. – 2007. – № 30. – С. 1, 7).

Саме на розв'язання як зазначених, так і ряду інших проблем розвитку вітчизняного ОПК і спрямована, по суті, організація державного концерну «Укроборонпром», відповідно до Указу Президента № 1245 від 28.12.2010 р. та постанови Кабінету Міністрів № 1221 від 29.12.2010 р. Передбачається, що до цього концерну увійдуть державні підприємства та холдинги, які спеціалізуються на розробці, виробництві та продажу військової техніки. Зокрема, за повідомленнями ЗМІ, до концерну «Укроборонпром» увійдуть такі компанії, як «Укрспецекспорт», «Укроборонсервіс», «Укрінмаш», спеціалізована зовнішньоторговельна фірма «Прогрес», «Спецтехноекспорт», «Промоборонекспорт» і зовнішньоторгова фірма «Таскоекспорт».

Ряд експертів наголошує на позитивних результатах, до яких має привести створення державного концерну «Укроборонпром». Зокрема йдеться про те, що створення зазначеного концерну забезпечить:

- концентрацію фінансових ресурсів для науково-технічного й технологічного проривів у створенні перспективних видів озброєнь і військової техніки, налагодження їх серійного виробництва;
- стратегічне планування та ефективне керування для підприємств ОПК, що є обов'язковою умовою його функціонування на глобалізованому ринку озброєнь та військової техніки;
- централізоване просування на світовий ринок українських озброєнь, військової техніки, послуг та продукції спеціального призначення з урахуванням кон'юнктури цього ринку та тенденцій розвитку попиту на продукцію та послуги ОПК;
- «єдине вікно» продажу продукції та послуг українського ОПК, що забезпечить збільшення надходжень до державного бюджету України за рахунок усунення сумнівних посередників з відповідних контрактів.

Потенційна правильність наведених вище аргументів щодо доцільності створення державного концерну «Укроборонпром» сумнівів не викликає. Тут варто згадати, що такий визнаний фахівець з питань розвитку ОПК, як В. Горбулін ще на початку минулого року наголошував на тому, що в Україні «більшість оборонних підприємств використовують застаріле обладнання, а зношеність їх основних фондів у середньому вже досягла 60 %. Зменшується частка інноваційної продукції в загальних обсягах реалізованої продукції (до 2,3 % у 2008 р.). Незначною залишається частка впроваджених нових технологічних процесів у сфері виробництва озброєнь та військової техніки у загальних обсягах освоєних нових технологій (3 %) і частка впроваджених інноваційних видів продукції військового призначення в загальних обсягах виробництва (9 %).

Ледь жевріє діяльність з патентування вітчизняних винаходів у країнах світу. У 2008 р., наприклад, отримано лише чотири такі охоронні документи.

На найнижчому рівні перебуває й діяльність із впровадження винаходів, нових технологій та матеріалів. Як наслідок, питома вага високих технологій у експорті промислової продукції удвічі-утричі менша, ніж у країнах навіть із середнім рівнем розвитку» (*Горбулін В. Україні потрібна нова промислова політика, яка відповідала б національним інтересам // Дзеркало тижня. – 2010. – № 1. – С. 8).*

Однак директор військових програм Центру ім. Разумкова М. Сунгуровський вважає, що в українському ОПК централізація системи керування відбувається за російським сценарієм. Проте, на його думку, «централізація навряд чи щось дасть без державної військово-технічної політики: спочатку треба визначити цілі, а вже для їх досягнення концентрувати сили та засоби». Експерт нагадав, що Стратегія національної безпеки України лише розробляється, і в ній поки відсутній розділ, що регламентує конкретні цілі українського ОПК. Створення «Укроборонпрому», на думку М. Сунгуровського, спрощує процес координації та керування в українському ОПК, але може створювати корупційні ризики при розподілі коштів.

Узагалі, нестача коштів, як визнають фахівці, є «ахілесовою п'ятою» українського ОПК. І реформування цього комплексу не може бути успішним без урахування потреб його фінансового забезпечення. Як зазначив експерт Центру дослідження армії, конверсії та роззброєння С. Згурець, «влада повинна бути готова до того, що на деякий час оборонка перестане приносити доходи, щоб вийти на якісно новий рівень».

Однак, по суті, вітчизняний ОПК нині підійшов до необхідності розв'язання проблеми значно складнішої, ніж удосконалення системи керування ним. По суті, на порядок денний постало питання моделі розвитку, а відтак – і майбутнього українського ОПК узагалі. Нинішню модель функціонування українського ОПК можна охарактеризувати як майже виключно експортно орієнтовану.

За оцінками деяких експертів, на поставки техніки та озброєнь для Збройних сил України доводиться близько 10 % продукції вітчизняного ОПК. А зіставлення відкритої інформації про витрати на переоснащення арсеналів Збройних сил України та обсяги українського експорту озброєнь і військової техніки дає підстави припускати, що на постачання озброєнь та військової техніки для власних Збройних сил протягом останніх 7–8 років ніколи не спрямовувалось більше 20 % від сукупного обсягу реалізації продукції вітчизняного ОПК. У період же останньої фінансово-економічної кризи цей показник, мабуть, не перевищував 5 %.

Тому попри закритість значного обсягу інформації про діяльність українського ОПК та наближений характер наведених вище оцінок, цілком очевидно, що вітчизняний ОПК працює за чітко вираженою експортно орієнтованою моделлю, коли в середньому близько 90 % його продукції спрямовується іноземним замовникам.

2. Український оборонно-промисловий комплекс на світовому ринку озброєнь

Утім, щоб визначити можливості подальшого функціонування такої моделі та й узагалі перспективи українського експорту озброєнь та військової техніки, проаналізуємо динаміку торгівлі продукцією українського ОПК, її географічну та товарну структуру. Для проведення такого аналізу виникають певні труднощі методичного характеру, пов'язані із закритістю або добровільно декларативним характером відповідної інформації, розбіжностями в експертних оцінках обсягів продажу готових видів озброєнь і військової техніки та комплектуючих до них тощо. Але, попри ці складнощі, аналіз наявної інформації дає підстави для доволі обґрунтованих висновків стосовно проблем та перспектив розвитку експортної діяльності українського ОПК.

Світовий ринок озброєнь зростає доволі швидко протягом останнього десятиріччя. У 2000 р. його обсяг, згідно з експертними оцінками, становив близько 20 млрд дол. США, а у 2007 р. – понад 55 млрд дол. Дані за 2010 р. у ЗМІ ще не публікувались, однак, поза всяким сумнівом, цей показник буде щонайменше в межах 60–70 млрд дол. Доволі стабільною на цьому ринку є й група провідних експортерів озброєнь та військової техніки. За інформацією Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру (SIPRI), у 2005–2009 рр. частка США становила 30 % від загального світового обсягу озброєнь, Росії – 23 %, Німеччини – 11 %, Франції – 8 %, Великої Британії – 4 %. У 2004–2008 рр. ці показники становили відповідно – 31 %, 25 %, 10 %, 8 % і 4 %. Ранжування п'ятірки провідних експортерів озброєнь не змінилось, коливаються в певних межах лише співвідношення обсягів їх продаж.

За підсумками 2004–2008 рр. Україна посідала дев'яте місце у світовому рейтингу експортерів озброєнь. Утім, як зазначає С. Згурець (інформаційно-

консалтингова компанія Defense Express), частка України на світовому збройовому ринку скорочується: у 2000 р. вона становила близько 3 %, а нині – менше 2 % (*Коментарі. – 2009. – № 8. – С. 8*). Утім, в абсолютному обчисленні обсяги українського експорту озброєнь та військової техніки зростають. Так, за даними Центру воєнної політики та політики безпеки, Україна у 1999 р. на продукції ОПК заробила 446 млн дол. США, у 2000 р. – 67 млн дол., у 2001 р. – 600 млн дол., у 2003 р. – 460 млн дол., у 2005 р. – 640–680 млн дол., у 2007 р. – 700 млн дол., у 2008 р. – 800 млн дол., у 2009 р. (сума укладених контрактів) – 1,5 млрд дол., у 2010 р. (попередні дані) – близько 1 млрд дол.

Водночас треба підкреслити, що через інформаційну закритість сфери міжнародної торгівлі озброєнням та військовою (ОВТ), а також у механізмах обліку контрактів у цій сфері на національному рівні та Стокгольмським міжнародним інститутом дослідження проблем миру (SIPRI) іноді виникають доволі значні розбіжності в даних щодо обсягів торгівлі українською зброєю та військовою технікою, що публікуються вітчизняними та міжнародними джерелами, включаючи інформацію SIPRI. Значною мірою це пов'язано з тим, що дані SIPRI, наприклад, базуються на інформації про поставки кінцевої продукції, тоді як дані відповідної української статистики включають і обсяги субпідрядних поставок комплектуючих до міжнародних контрактів, скажімо, російських зброярів. На згадані вище розбіжності у вітчизняній та міжнародній статистиці торгівлі ОВТ можуть впливати специфіка обміну номенклатури відповідної продукції, частина якої має подвійне призначення; добровільно-декларативний характер подачі інформації національними суб'єктами збройового бізнесу до відповідних міжнародних інституцій; фактор інформаційно-психологічних операцій та війн у сфері міжнародної торгівлі ОВТ, інші чинники. Трапляється й таке, що у вітчизняних джерелах некоректно змішують укладання та виконання експортних контрактів на поставки ОВТ, як, наприклад, у 2009 р. Перші, зазвичай, більші, ніж другі.

Наприклад, як зазначалося вище, за інформацією вітчизняних суб'єктів збройового бізнесу Україна заробила на експорті продукції ОПК у 2007 р. 700 млн дол. США, а у 2008 р. – 800 млн дол., тоді як, за даними SIPRI, експорт основних видів озброєнь з України у 2007 р. обчислювався сумою 774 млн дол., а у 2008 р. – 233 млн дол. Утім, попри наведені розбіжності відповідної національної та міжнародної статистики, безперечним є факт, що нині Україна входить до першої десятки найбільших експертів ОВТ у світі, а точніше – до другої половини цієї десятки. Причому саме в цій групі експортерів ОВТ доволі гостра конкуренція.

Крім того, оскільки український ОПК є трансформованою частиною радянського ОПК, то цілком закономірно, що, крім кооперації у військово-технічній сфері, Україна з Росією іноді й конкурують в одних і тих самих сегментах світового ринку ОВТ. Тому доволі багато інформації щодо проблем

та перспектив розвитку вітчизняного ОПК може надати аналіз географічної та товарної структури експорту українських ОВТ. Так, за повідомленнями українських ЗМІ, за підсумками 2010 р. обсяг експорту озброєнь і спецпослуг державної компанії «Укрспецекспорт» та її дочірних підприємств становив 956,7 млн дол., що на 19,7 % більше, ніж у 2009 р. На «Укрспецекспорт», згідно з експертними оцінками, припадає до 80–85 % від сукупного експорту українських ОВТ. Що ж стосується географії поставок ОВТ, виконаних «Укрспецекспортом» у 2010 р., то на країни Азії припадало 49 % від сукупної вартості експортних поставок цієї компанії, на країни СНД – 23 %, на країни Африки – 18 %, країни Америки – 5 % і європейські країни – 5 %.

За інформацією SIPRI, головними покупцями української зброї були Пакистан (1371 млн дол.), Китай (624 млн дол.), Азербайджан (364 млн дол.), Індія (357 млн дол.), Грузія (339 млн дол.), Йемен (295 млн дол.), Лівія (290 млн дол.), Росія (280 млн дол.), Шрі-Ланка (221 млн дол.), Іран (202 млн дол.) і Ангола (176 млн дол.).

Значний інтерес становить і структура українського експорту за видами ОВТ у розрізі держав-імпортерів. Таку інформацію містять зареєстровані Україною в ООН відомості про постачання озброєнь у 2009 р. Так, Азербайджану було продано 29 БТР-70, 29 одиниць 122-міліметрових самоходних гаубиць 2С1 «Гвоздика», шість одиниць 152-міліметрових самоходних гаубиць 2С3 «Акація», один навчально-бойовий винищувач МіГ-29УБ, 11 гвинтокрилів Мі-24.

Інтенсивно торгувала Україна броньованою технікою. Так, Чаду було продано 50 БМП і 4 БТР-3Е, 16 легких броньованих багатощільових тягачів із встановленим дистанційно керованим модулем ШТУРМ (МТ–ЛБМШ) придбала Мьянма. 26 броньованих евакуаційних машин БРЕМ придбав Ірак. Грузії було продано п'ять БТР-70 і один БТР-3Е1 придбали США.

Експортувала Україна й авіаційно-ракетну техніку. Зокрема, Збройним силам Білорусі було продано 50 демілітаризованих комплексів безпілотної тактичної розвідки Ту-143 (ВР-3) «Рейс». Експерти наголошують, що це застаріла техніка, а територія Білорусі надто мала для виконання практичних польотів. Висловлюється припущення, що Білорусь виступає в ролі буфера-посередника-консультанта під час здійснення операції купівлі-продажу на пострадянському просторі.

Екваторіальна Гвінея придбала по два військово-транспортні АН-72 і штурмовики Су-25, Латвія – три легкі навчальні літаки Л-39, Пакистан і США – по одному літаку-заправнику Іл-78, Чад – один навчально-бойовий штурмовик Су-25 УБ, Єгипет отримав спочатку один, а потім – ще два військово-транспортні літаки АН-74Т-200А, Об'єднані Арабські Емірати – два транспортні гелікоптери Мі-8Т.

40 авіаційних ракет Україна продала Алжиру, 18 – Білорусі та п'ять – США. Крім того, Велика Британія придбала 18 ракет ПЗРК «Гла-1», а США – 175

одиниць ракет і пускових механізмів до ПЗРК «Ігла», «Ігла-1» та «Стріла-3» (<http://sd.net.ua>. – 2010. – 2.09).

Протягом останніх років підприємства ОПК України виконали ряд контрактів в інтересах єгипетських замовників, а саме: спрямованих на модернізацію винищувачів Міг-21, ремонт бойових гелікоптерів Мі-17 та Мі-8, модернізацію танків Т-62, Т-54, Т-55 і засобів ППО. На 2011 р. передбачено передачу ВМС Єгипту транспортного судна типу «ро-ро», побудованого на суднобудівельній верфі в м. Олександрія (Єгипет) за участі українських фахівців.

Узагалі такі арабські країни, як Алжир, Лівія, Сирія та Йорданія протягом 90-х років минулого століття придбали в Україні значні партії ОВТ: броньовану техніку, авіацію, ракетно-артилерійське обладнання тощо. Значні контракти на поставки українських танків, а пізніше – моторно-трансмійних відділень для танків було свого часу виконано з Пакистаном.

Вельми перспективним для українського ОПК деякі вітчизняні експерти вважають співробітництво з Китаєм. Про ймовірну слушність такої позиції свідчить як наявна практика двосторонніх відносин у військово-технічній сфері, так і тенденції розвитку економіки, політики та військової сфери не лише України та Китаю, а й глобальні зрушення у зазначених сферах.

Як повідомили українські ЗМІ, «до 2013 року Україна та Китай запланували довести обсяг товарообігу продукції військового призначення до 1,2 млрд дол. Це стільки ж, скільки становить загальний обіг українсько-китайської військово-технічної співпраці за попередні вісім років. Основною зростання закупівель Китаєм зброї і спецтехніки в Україні фахівці називають розширення системи базування китайської оборони... Країна демонструє стійке індустріальне зростання, притік іноземних інвестицій і лавиноподібне зростання зовнішньої торгівлі. Це дало можливість Пекіну надолужити раніше втрачене – взяти свою частку у сферах впливу в Індійському океані й Центральній Азії» (*Коментарі*. – 2011. – № 5. – С. 21).

Традиційно КНР закуповує ОВТ у Росії. Наприклад, за інформацією з відкритих джерел, у 2005–2009 рр. частка РФ становила 89 % від сукупного обсягу китайського імпорту ОВТ. Цілком закономірно, що Китай прагне послабити свою залежність від одного з постачальників ОВТ. І Україна, частка якої в сукупному обсязі китайського імпорту ОВТ протягом зазначеного вище періоду становила лише 3 %, чудово підходить для виконання завдання китайської військової політики. Адже, з однієї сторони, Україна володіє значною часткою тієї ж радянської військово-технічної спадщини, що й Росія, а з іншої – гірше, порівняно з тією ж Росією, економічне становище України дає китайській стороні підстави в деяких випадках сподіватись на вигідніші умови військово-технічної співпраці з Україною, ніж із Росією.

Водночас Україна володіє рядом унікальних технологій у сфері виробництва ОВТ, а також є субпідрядником деяких російських компаній, що

виконують замовлення з постачання Китаю ОВТ. Наприклад, ДАХК «Артем» (Київ) і Красилівський агрегатний завод (Хмельницький) виконують субпідряд російських компаній на постачання авіаракет, бомбоскидальних пристроїв, бортових ракетних пускових установок, гідравлічної і паливної апаратури в рамках російсько-китайських контрактів із поставок озброєнь для китайської армії. Так само Новокраматорський машинобудівний завод (Краматорськ), ЛДЗ «Лорта» (Львів) та підприємство «Візар» (Київ) виконують субпідряд російських компаній на постачання Китаю партії зенітно-ракетних комплексів (ЗРК) С-300 ПМУ. Українські підприємства постачають ракети, антенні пости, системи обчислення, кодування і внутрішньостанційного зв'язку для зазначених російських ЗРК.

Узагалі, вельми показовою є й товарна структура українського експорту ОВТ до Китаю, що сформувалась протягом 2000-х років. Масштабне співробітництво між двома країнами у сфері ОПК почалось, по суті, з продажу Україною зареєстрованій у Макао компанії, що була довіреною особою КНР, недобудованого авіаносця «Варяг» за 28 млн дол. на умовах перепрофілювання його в туристичний центр. Після закінчення терміну операції, повідомляють деякі українські ЗМІ, «авіаносець був переобладнаний і став до лав військово-морського флоту КНР під назвою Shi Lang. Пізніше Україна продала Китаю кілька літаків палубної авіації російського виробництва, після чого китайські фахівці на базі російського палубного літака Су-33 розробили власний літак j-15 з видозміненою формою крила.

У 2009 р. Китай заявив, що розпочав виробництво ракетних систем на базі технологій змішаного залізнично-шахтного пуску ракет. Такими технологіями у світі володіють лише США, Росія та Україна. Оглядачі деяких ЗМІ вважають, що якась із цих країн надала КНР допомогу в опануванні таких технологій, але яка саме – невідомо.

Що ж стосується очікуваного погравлення українсько-китайського військово-технічного співробітництва, то воно останнім часом намітилось саме у сфері торгівлі звичайними видами ОВТ. Найбільшою статтею українського військового експорту до Китаю за підсумками 2010 р. стала реалізація контракту на поставку чотирьох принципово нових для ВМС Китаю десантних кораблів із динамічним принципом підтримки «Зубр». З урахуванням перенесення виробництва двох кораблів із цієї партії на суднобудівельні верфі КНР витрати Пекіна на цю закупівлю обіцяють перевищити 300 млн дол. Для групи українських підприємств, задіяних у виробництві «Зубрів», китайський контракт став буквально порятунком від фінансового краху. Ідеться, зокрема, про НВО «Море» (Феодосія), ВАТ «Севморзавод» (Севастополь), а також заводи «Склопластик», «Оптика» і «Судокмпозит».

Українські КБ «Прогрес», ВАТ «Мотор-Січ» (Запоріжжя) та Чугуївський авіаремонтний завод Міністерства оборони України забезпечуватимуть

постачання 200 двигунів AJ-222 для китайських авіазаводів, що мають намір спільно з Україною почати виробництво навчально-тренувального літака L-15.

На підставі аналізу вже накопиченого досвіду українсько-китайського ВТС та нещодавно укладених контрактів оглядачі деяких вітчизняних ЗМІ наводять перелік й інших перспективних напрямів співробітництва між Україною та КНР у сфері ОПК. Уже багато років поспіль Китай купує у Харківського виробничого об'єднання ім. Малишева «моторно-трансмісійні блоки та інженерні послуги для китайсько-пакистанських танків Al Halid. Авіація КНР вважається найбільшим споживачем авіаракет P-27 виробництва київського об'єднання «Артем». Китай вважається також найбільш стабільним і багатим замовником РЛС ППО 36 Д6М, виробництва запорізької «Іскри», та корабельних силових установок, виробництва миколаївської «Зорі Машпроект». У пресі також повідомляється про існування проекту розгортання виробництва в КНР крилатих ракет великої дальності С-602 і ДН-10 на базі технологій українських крилатих ракет Х-55 виробництва Харківського авіаційного заводу.

Експерти висловлюють припущення, що, у разі реалізації запланованих заходів українсько-китайського співробітництва у сфері ОПК, Китай стане лідером для українського збройового експорту і випереджатиме Росію, Пакистан і Алжир. І, на їхню думку, «багатьом сусідам України, не зацікавленим у розвитку її ОПК, це навряд чи сподобається».

Продуктивним розвитком по суті радянської спадщини у сфері ОПК можна вважати співробітництво і з сусідом Китаю – В'єтнамом. Минулого року Україна та В'єтнам затвердили план та програму військово-технічного співробітництва на 2011–2015 рр. На думку фахівців, аналіз військово-технічної політики В'єтнаму показує, що Україна в подальшому залишатиметься одним з головних партнерів цієї країни з постачання продукції, технологій та послуг військового призначення.

Посилюється ділова активність українських зброярів у новому для них макрорегіоні – Латинській Америці. Зокрема, у ЗМІ восени минулого року з'явилися повідомлення, що Україна та Перу спільно розробляють танк Tifon-2. Базою для розробки цієї моделі слугує радянський танк Т-55. Розробником танка Tifon-2 з української сторони є Харківське конструкторське бюро з машинобудування ім. Морозова, а з перуанської – компанія Casanave (DICSA). Танк Tifon-2 призначений для Збройних сил Перу.

Доволі значний потенціал, якщо виходити з повідомлень ЗМІ, має військово-технічне співробітництво України та Бразилії. У рамках двосторонніх зустрічей минулого року обговорювався ряд спільних проєктів. При цьому, як зазначають оглядачі, стало зрозумілим, що Україна відмовилась від пріоритету продажу готових зразків озброєнь та перейшла до практики всебічного військово-технічного співробітництва з потенційними партнерами на ринку озброєнь (<http://sd.net.ua/2010/08/31>).

Зокрема, було розглянуто питання створення на території Бразилії спільного українсько-бразильського підприємства з виробництва важкої броньованої техніки, включаючи танки вагою до 40 т, а також спільного виробництва БТР «Дозор Б». Українська сторона запропонувала своїм бразильським колегам технічну підтримку у створенні нового військово-транспортного літака КС 390. При цьому варто зазначити, що раніше бразильська компанія «Ембраер» не будувала транспортних літаків такого класу.

Україна та Бразилія також домовились щодо ремонту в доках Чорноморського суднобудівного заводу чотирьох кораблів бразильської компанії «Транспетро», а також про перспективну участь цього заводу в тендері на поставку для Міністерства оборони Бразилії п'яти патрульних кораблів і п'яти фрегатів.

Оглядачі також наголошують, що останнім часом Україна підписала важливий контракт з Індією про ремонт та модернізацію військово-транспортних літаків АН-32, що перебувають на озброєнні цієї країни, на суму 400 млн дол. Стратегічне значення цього контракту для України, у разі його успішного виконання, зумовлене можливістю для підприємств українського ОПК одночасно налагодити вигідні ділові зв'язки з потенційними противниками: Індією – з однієї сторони та Пакистаном і Китаєм – з іншої.

У вельми мажорних тонах вітчизняні ЗМІ свого часу повідомляли про укладання Україною контрактів з Іраком на постачання до цієї країни великої партії БТР-4Е та військово-транспортних літаків АН-32Б. Крім того, у подальшому передбачались контракти на поставку до Іраку українських танків Т-80УД та «Оплот», двох військових гелікоптерів Мі-8Т, інших ОВТ. Сума перших українсько-іракських військово-технічних контрактів становила, за повідомленнями ЗМІ, близько 550 млн дол. Загальна сума контрактів у межах цього етапу українсько-іракського співробітництва у сфері ОПК могла сягнути десь 2,4 млрд дол. США.

Утім, останнім часом у вітчизняних ЗМІ з'явилися тривожні повідомлення щодо виконання згаданих українсько-іракських контрактів. Зокрема, іракська делегація у складі чиновників Міністерства оборони цієї країни та військових фахівців, що прибула до України 19 грудня 2010 р. для підписання актів про прийняття 11 БТРів та двох літаків АН-32Б, відмовилась прийняти зазначену техніку.

Свої дії іракська сторона обгрунтовує таким чином. Так, у літаках були деталі, виготовлені до 2009 р., хоча згідно з умовами контракту українська сторона зобов'язувалась поставити до Іраку нову військову техніку. Утім представники української сторони стверджують, що в українсько-іракському контракті йдеться про часові обмеження на складання літаків АН-32Б. Ця модель літака вже знята з поточного виробництва, й нові машини складають переважно з вузлів та деталей, виготовлених до 2009 р. Раніше іракські фахівці не мали претензій до літаків АН-32Б, виготовлених таким чином.

Під час проведення випробувань БТРів іракські фахівці збільшували кількість пострілів за один захід до максимуму. Як наслідок – стволи кулеметів перегрівались, а їх спусковий механізм заклинювало. На цій підставі іракська сторона відмовилась прийняти вже готові БТРи.

Оперативно конфлікт з приводу прийому іракською стороною української техніки залагодити не вдалось. Більше того, іракська сторона не лише відмовилась прийняти запропоновану українську техніку, а й узагалі поставила під сумнів доцільність подальшого двостороннього співробітництва за вже укладеними контрактами (<http://www.pravda.com.ua>).

У свою чергу прес-служба ДК «Укрспецекспорт» поширила заяву, в якій говориться: «Останнім часом у деяких ЗМІ поширюється інформація, отримана з певних анонімних джерел, щодо зриву Україною контрактів з поставок військової техніки до Іраку, у результаті чого іракська сторона застосувала до України штрафні санкції».

У зв'язку з цим державна компанія «Укрспецекспорт» заявляє, що ця інформація не відповідає дійсності. Керівництво ДК «Укрспецекспорт» докладає максимум зусиль для того, щоб виконати контракти з Іраком, які опинились на межі провалу з провини колишніх керівників компанії.

Державна компанія «Укрспецекспорт» також підкреслює, що на сьогоднішній день штрафні санкції до України за іракським контрактом за узгодженням сторін скасовано (<http://www.ukrspec-export.com>).

Таким чином, керівництво ДК «Укрспецекспорт», по суті, визнало правильним повідомлення ЗМІ про зміст та перебіг українсько-іракського збройового конфлікту, а також фактично повідомило, що на початок лютого 2011 р. конфлікт ще не було вичерпано.

У разі, якщо українська сторона не зможе вирішити конфліктну ситуацію з Іраком, то це загрожує Україні рядом втрат. По-перше, доведеться повертати аванс, отриманий на виконання цього контракту, який, до речі, вже витрачено. По-друге, сплачувати штрафні санкції за порушення умов контракту. По-третє, зникає можливість отримання інших, уже анонсованих раніше, замовлень на постачання військової техніки до Іраку. Це призведе до недоотримання Україною доходу від роботи ОПК на суму близько 2 млрд дол. США. І нарешті, зрив широко розрекламованого контракту на постачання військової техніки Іраку завдасть дуже сильного удару по іміджу України як надійного постачальника озброєнь та військової техніки. Це, у свою чергу, може негативно позначитись у цілому на подальшій діяльності підприємств українського ОПК на світовому ринку ОВТ.

Особливе місце в зовнішніх відносинах українського ОПК посідають відносини з російськими підприємствами та військовими. І це цілком закономірно, оскільки ОПК України та Росії тісно пов'язані генетично та технологічно. На Росію, згідно з експертними оцінками, доводиться близько 30 % обсягу поставок продукції українського ОПК.

Як зазначається в дослідженні Центру «Номос», на сучасному етапі кооперація між російським та українським ОПК має важливе значення для обох країн. Наприклад, Росія постачає в інші країни гелікоптери з двигунами переважно українського виробництва, бойові літаки в Індію та Китай – з українськими авіаційними ракетами. Україна також постачає певну частину комплектуючих для модернізації російських зенітних систем С-300.

Широкі коопераційні зв'язки з російськими підприємствами має більшість українських заводів та конструкторсько-виробничих об'єднань у сфері ОПК. Серед них ДП «Завод ім. Малишева», КП «ХКБМ ім. Морозова», ВАТ «Топаз», ДП КБ «Луч», концерн «Техвоєнсервіс», КП «Науково-виробничий комплекс “Іскра”» та багато інших (*Центр «НОМОС» // <http://nomos.com.ua/content/view/306/77>*).

Утім, Росія прагне якщо не позбутись залежності свого ОПК від поставок необхідної йому продукції з України, то, принаймні, радикально зменшити таку залежність. На офіційному сайті ДК «Укрспецекспорт» наприкінці січня 2011 р. з'явилось повідомлення, що «вертолітні двигуни ТВ3-117ВМА-СБМ1В розробки ВАТ “Мотор-Січ” будуть збиратися на ВАТ “218 Авіаційний ремонтний завод” Міністерства оборони РФ у м. Гатчина Ленінградської області». Нині зазначене російське підприємство має сертифікат тільки на проведення ремонтних робіт. Для випуску та випробувань зібраних двигунів ТВ3-117ВМА-СБМ1В треба буде провести сертифікацію їх виробництва. За оцінкою голови ради директорів ВАТ «Мотор-Січ» В. Богуслаєва, така процедура займе не більше одного кварталу (*<http://www.ukrspecexport.com>*).

Так само спільне радянське походження об'єктивно сприяє конкуренції між ОПК України та Росії. А твердження депутата-«регіонала» В. Макієнка в його інтерв'ю російській «Независимой газете» про те, що «ніякої конкуренції російським постачальникам (ідеться про озброєння та військову техніку. – Авт.) українські, на жаль, не складають. Надто різні вагові категорії» (*<http://vpk.name>. – 11.11.2008*), не відповідає реаліям збройового бізнесу. Адже українські та російські підприємства постачають на збройовий ринок одні й ті самі види продукції, у тому числі і з запасів, що залишились від Збройних сил СРСР. Можна згадати, якою хворобливою була реакція російських посадовців свого часу на контракт України з Пакистаном на поставку 320 танків. Той факт, що Росія та Україна є прямими конкурентами на світовому ринку озброєнь та військової техніки, визнають і російські фахівці, зокрема заступник директора Інституту політичного і військового аналізу О. Хромчихін.

До того ж у діях російської сторони щодо українського ОПК присутній ще і суто політичний, а не лише економічний чи військовий чинник. Яскравим підтвердженням цього є історія ставлення російської сторони до спільного

українсько-російського проекту зі створення військово-транспортного літака АН-70.

Так само можна згадати про гучні заяви російських посадовців, що українська зброя у російсько-грузинському військовому конфлікті 2008 р. застосовувалась проти російської армії з боку грузин. При цьому замовчувалося, що так само російські війська воювали з грузинською армією, застосовуючи озброєння, виготовлене на українських підприємствах.

Як бачимо, відносини України та Росії у сфері ОПК надзвичайно важливі для обох сторін і водночас доволі складні. Деякі проблемні аспекти цих взаємовідносин буде розглянуто далі.

Підбиваючи підсумки наведеного вище короткого огляду ділової активності українських підприємств на світовому ринку озброєнь та військової техніки, можна зробити деякі попередні висновки.

З однієї сторони, саме експортно орієнтована модель забезпечує життєдіяльність українського ОПК протягом усього періоду незалежності. З іншої – є певні підстави вважати, що подальше функціонування, а тим більше – розвиток вітчизняного ОПК саме за експортно орієнтованою моделлю безперспективні. Звичайно, ця теза може бути поставлена під сумнів, оскільки статистика показує, що український експорт озброєнь та військової техніки протягом останнього десятиріччя має тенденцію до зростання. До того ж, за інформацією Центру воєнної політики та політики безпеки, протягом останніх років Україна розширила спектр товарів військового призначення, що експортуються. Причому позитивною тенденцією стало поступове збільшення нової продукції, що виробляється підприємствами ОПК, за одночасного скорочення експорту надлишкових озброєнь та військової техніки, по суті, із радянських запасів.

Вітчизняний ОПК демонстрував зростання навіть під час останньої фінансово-економічної кризи. Причому якщо авіабудування та суднобудування у 2009 р. продемонстрували збільшення обсягів виробництва, відповідно на рівні 77 і 71 %, то інші напрями виробництва озброєнь і військової техніки зросли в цей самий період на 16 % і без урядових дотацій. В останньому випадку рушійною силою економічного зростання вітчизняного ОПК було саме виконання експортних контрактів.

Тобто є певні підстави вважати, що експортно орієнтована модель цілком справно виконує функції російського механізму розвитку вітчизняного ОПК. Тим більше що згадуване вище фінансування з державного бюджету дало змогу вітчизняним авіабудівникам завершити виконання частини раніше укладених експортних контрактів.

Однак треба враховувати й інше. Озброєння та військова техніка, як товар, має власний життєвий цикл. І специфіка цього товару якраз полягає в тому, що він часто старіє морально швидше, ніж зношується фізично. Тобто значні запаси цілком функціонально справної військової техніки та озброєнь

радянського виробництва, що є в Україні, поступово втрачають свою цінність як товар на світовому ринку ОВТ. І якщо підприємства українського ОПК не зможуть запропонувати своїм потенційним клієнтам новіші, досконаліші аналоги озброєнь та військової техніки, що відповідають сучасним запитам світового ринку, то вони втратять своє місце на цьому ринку.

Адже значна частина українського збройового експорту представлена зразками продукції не лише розробленої, а й випущеної у 80-ті роки минулого століття, чи навіть раніше. І просте технічне вдосконалення цих зразків далеко не завжди зможе забезпечувати конкурентоспроможність українського збройового ринку в цілому.

Тим часом на світовий ринок від конкурентів українського ОПК поступово надходять озброєння та військова техніка наступних поколінь. Український ОПК, не маючи відповідного наробку нових зразків ОВТ та належної фінансово-економічної бази, неодмінно втрачатиме свої позиції на відповідному світовому ринку. Тим більше що скорочення частки України на світовому ринку ОВТ протягом останнього десятиріччя, як згадувалось вище, уже спостерігається.

По суті, нинішня експортно орієнтована модель функціонування вітчизняного ОПК, як це не парадоксально звучить на тлі зростаючих обсягів експорту озброєнь та військової техніки, уже вичерпала себе саме через слабкість науково-технічного, конструкторсько-виробничого та фінансово-економічного «тилу» українського ОПК.

3. Проблеми розвитку українського ОПК

Проведений аналіз дає підстави припускати, що нині ОПК України значною мірою наблизився до чергової критичної межі свого розвитку. Тому для оцінки ймовірних перспектив вітчизняного ОПК розглянемо ряд проблем, які цей розвиток обтяжують.

Нині надзвичайно гостро постало питання наявності необхідних ресурсів для розвитку ОПК України. Досвід показує, що експортно орієнтована модель функціонування вітчизняного ОПК безперерійного надходження таких ресурсів забезпечити не може. Адже світовому ринку озброєнь та військової техніки, на якому, до того ж, діють надзвичайно потужні приватні та державні гравці, притаманна доволі значна нерівномірність функціонування, як за регулярністю, так і за обсягами укладених угод. І це не може не впливати на доходи вітчизняного ОПК, особливо з точки зору регулярності їх надходження.

Державне ж замовлення на озброєння та військову техніку в Україні не лише мізерне, а, як це не парадоксально, ще й украй нерегулярне. Як наголошують оглядачі ЗМІ, лише близько 10 % військового бюджету України спрямовується на закупку озброєнь та військової техніки і фінансування

розробки їх перспективних зразків, тоді як у розвинутих країнах на зазначені цілі спрямовується до 70 % військових бюджетів.

До того ж і військові бюджети у розвинутих країнах значно більші за величиною за український. Така різниця у витратах на закупівлю озброєнь та військової техніки в розвинутих державах і в Україні аж ніяк не сприяє зміцненню конкурентоспроможності українського ОПК на світовому ринку ОВТ.

Утім, розробка та виробництво озброєнь та військової техніки надзвичайно наукоємний та капіталомісткий процес і потребує регулярного фінансування. Оскільки експортні надходження українського ОПК доволі нерегулярні в часі, то задля його нормального розвитку доцільно було б згладжувати цю аритмічність грошових потоків до ОПК завдяки фінансуванню державних замовлень на озброєння та військову техніку.

Однак огляд повідомлень ЗМІ якраз і підтверджує той факт, що саме нестача державних замовлень на ОВТ в Україні і є ключовою перешкодою на шляху підтримки належного науково-технічного та виробничого потенціалу вітчизняного ОПК, його конкурентоспроможності на світовому ринку озброєнь та військової техніки. Як справедливо зазначають оглядачі, для потенційних іноземних покупців озброєнь та військової техніки чи не найкращою рекламою цих товарів є те, як багато зазначених озброєнь та військової техніки надходить до національних збройних сил країни-виробника. В Україні з такою рекламою якраз украй погано.

Так, за повідомленнями ЗМІ, в Україні створено танк нового покоління, що отримав назву «Оплот». Крім того, харківським заводом ім. Малишева було проведено глибоку модернізацію танка Т-64, що вироблявся з 80-х років минулого століття. Нова модель Т-64БМ отримала назву «Булат». Повідомлялося також, що за рік Міністерство оборони України повинно забезпечити закупівлю 30 модернізованих танків «Булат» і 10 новітніх танків «Оплот». Оглядачі ставлять сакраментальне запитання: «Скільки років знадобиться для переозброєння танкових військ України, якщо, за різними оцінками, на озброєнні в нашої держави є понад 900 танків?» Цілком очевидно, що за таких темпів переозброєння говорити про боєздатність Збройних сил України просто безглуздо.

Мабуть, ще гірша ситуація з Військово-повітряними силами України. Вони весь цей час, зазначають експерти, використовували радянський потенціал, коли з кількох несправних літаків робили один боєздатний.

І хоча Збройні сили України повністю укомплектовані основними видами озброєнь і військової техніки, близько 70 % її експлуатується понад 15 років, а 30 % – є зразками другого післявоєнного покоління.

При цьому експерти нагадують, що ще в 2005 р. було ухвалено Державну програму розвитку озброєнь і військової техніки Збройних сил України. І якби заходи з науково-дослідницьких і дослідно-конструкторських робіт та

закупівлі нових озброєнь і військової техніки, передбачені цією програмою, були профінансовані хоча б на 70–80 %, нинішні проблеми вітчизняного ОПК було б вирішено (<http://vpk.name>. – 2009. – 24.11).

Водночас, як зазначив В. Бадрак (Центр дослідження армії, конверсії та роззброєння), для створення комплексної системи оборони, дієвої, без допомоги союзників, Україні знадобиться відповідних інвестицій на суму 45–60 млрд дол. США протягом приблизно семи років. При цьому Україна здатна самостійно забезпечити потреби власних Збройних сил лише на 60–65 % (<http://www.delti.ua>. – 2010. – 27.03). А це означає, що для підтримки боєздатності своїх Збройних сил Україні знадобляться, причому вже найближчим часом, значні суми валютних коштів.

Причому, на жаль, вельми проблематично, щоб за умов збереження «традиції» недостатнього фінансування ОВТ для Збройних сил України якісь радикальні зрушення на краще в цьому плані відбулись раніше 2012 р. Адже, за повідомленнями ЗМІ, у 2011 р. держава планує витрати на закупівлю ОВТ близько 350 млн грн (у 2010 р. на ці цілі було витрачено 230 млн грн), тоді як контрактні зобов'язання Міністерства оборони перед підприємствами вітчизняного ОПК нині становлять близько 2 млрд грн.

Таким чином, аналіз експертних оцінок дає змогу стверджувати, що і Збройні сили України, і вітчизняний ОПК наблизились до тієї межі, коли їх подальше недостатнє фінансування може мати незворотні наслідки.

Стосовно ОПК, у контексті проведеного вище аналізу, цілком природно постає питання про напрями його подальшого розвитку та проблеми, що виникатимуть на цьому шляху. Ідеться не лише про фінансові проблеми, на що вказувалось вище, а й про розвиток пріоритетних, найконкурентоспроможніших сегментів вітчизняного ОПК, політику взаємовідносин із партнерами та клієнтами, кадрове забезпечення тощо. У принципі, найконкурентоспроможніші сегменти вітчизняного ОПК вже визначились у процесі його напівстихійної еволюції протягом останніх двох десятиліть. Як зазначалося вище, насамперед це – повні цикли виробництва таких видів ОВТ: літаків військово-транспортної авіації та авіації спеціального призначення; ракетної техніки та високоточних ракетних комплексів наземного базування; засобів пошуку та розвідки; танків та легкої броньованої техніки.

Якщо в подальшому буде підтримано імпульс для розвитку вітчизняного оборонного суднобудування, створений завдяки контракту Міністерства оборони України й ВАТ «Чорноморський суднобудівний завод» на будівництво серії корветів «проекту 58250» з елементами Stelth-технологій, а також угодами з Китаєм на поставку десантних кораблів типу «Зубр», то ця галузь також матиме шанс увійти до категорії перспективних напрямів розвитку українського ОПК.

Завдяки доволі розвиненій виробничій базі, накопиченому досвіду, а також значним запасам озброєнь та військової техніки радянського виробництва у

збройних силах багатьох держав світу, непогані перспективи розвитку має і така ланка вітчизняного ОПК, як ремонт озброєнь та військової техніки.

Звичайно, перелічені вище перспективні сегменти вітчизняного ОПК зможуть реалізувати свій потенціал лише за умови належного рівня державних замовлень на їх продукцію, що повинно згладжувати нерівномірність укладання контрактів з іноземними клієнтами. Саме стабільність попиту на їх продукцію та послуги є тим фундаментом, на основі якого підприємства українського ОПК зможуть вирішити проблему забезпечення кваліфікованими кадрами. Гострота цієї проблеми яскраво проявилася під час укладання згадуваного раніше контракту на поставки броньованої техніки Іраку. Завод ім. Малишева в Харкові для виконання цього контракту запланував прийняття на роботу більш як 400 працівників із 42 спеціальностей. Заступник головного інженера заводу О. Шейко заявив, що підприємство може платити прийнятим на роботу працівникам 5–6 тис. грн. Директор центру управлінського персоналу «Софія» О. Мостова підкреслила: «Серед вакансій є й рідкісні. Наприклад, токарь-карусельник. Таких людей у всьому Харкові 5–6. Їхня зарплата дуже висока – до 16 тис. грн». На її думку, цілком імовірно, що заводу доведеться шукати персонал навіть у Росії. Хоча заступник головного інженера заводу О. Шейко повідомив, що завод ім. Малишева буде залучати фахівців з інших місцевих підприємств і домовлятися з урядом про гарантії виплати зарплати.

Наведений приклад зайвий раз засвідчує той факт, що кваліфікована робоча сила надзвичайно чутлива як до рівня заробітної плати, так і до регулярності її виплати. Забезпечити реалізацію цих двох вимог на підприємствах українського ОПК можна лише за умови достатніх і регулярних доходів на основі владного поєднання державних замовлень з експортними контрактами.

Звичайно, похідною від рівня фінансування потреб українського ОПК є вирішення проблеми розвитку його науково-дослідної та конструкторської ланки, розробка й впровадження у виробництво новітніх зразків ОВТ. Тим більше, що наробки радянського періоду себе вже майже вичерпали принаймні за критеріями морального старіння. Експерти наголошують, що ряд провідних нині підприємств вітчизняного ОПК можуть якщо не повністю втрати, то принаймні значно послабити свої конкурентні позиції на світовому ринку озброєнь та військової техніки саме через моральне старіння своєї продукції (<http://sd.net.ua>. – 2010. – 15.12).

І пропозиція відносно дешевших озброєнь та військової техніки українськими підприємствами, яка ще є сьогодні, наприклад, на ринку танків (**Центр «Полюс»** / <http://nomos.com.ua>. – 2010. – 6.07), далеко не завжди буде достатнім чинником забезпечення їх конкурентоспроможності.

Тому для підтримки належного рівня конкурентоспроможності ОПК на світовому ринку, особливого значення набуває раціональне поєднання

захисту прав інтелектуальної власності ноу-хау на озброєння та військову техніку вітчизняних виробників і їхніх стосунків з реальними та потенційними іноземними партнерами. Адже від аналізу повідомлень ЗМІ іноді створюється враження, що головною метою іноземних партнерів щодо деяких угод на придбання українських озброєнь та військової техніки є насамперед отримання ноу-хау, необхідних для виготовлення відповідних аналогів, а не безпосереднє використання придбаних товарів відповідно до їх функціонального призначення.

Так, у ЗМІ висловлювалися позитивні оцінки щодо перспектив співробітництва України та Бразилії у сфері літакобудування. Україна запропонувала бразильській стороні технічну підтримку у створенні їх нового військового транспортного літака KC 390. Це перший досвід компанії «Ембраер» (<http://www.mignews.con.ua>. – 2010. – 31.08). Утім, експерти підкреслюють, що «Бразилія розвиває свою лінію транспортних літаків “Ембраер”, що є найближчим конкурентом продукції авіаконцерну “Антонов” за співвідношенням ціна/якість» (<http://sd.net.ua>. – 2010. – 31.08).

Аналогічно можна припустити, що, наприклад, закупівля окремими розвинутими країнами, що самі є великими експертами ОВТ (США, Велика Британія та ін.) деяких видів українських озброєнь та військової техніки, здійснювалася саме з метою вивчення їх технічних характеристик для подальшого їх врахування у власному збройовому бізнесі. Мабуть-таки, справедливо в цьому контексті зазначив відомий політичний консультант А. Вассерман: «У збройовій справі патенти не захищають від плагіату, так що виграє, урешті-решт той, у кого краща виробнича база».

Очевидно, так само вимагає ретельного аналізу щодо ймовірності появи в подальшому потенційних конкурентів процес створення спільних підприємств. Зокрема, за повідомленнями ЗМІ, цей процес доволі динамічно просувається у сфері виробництва бронетехніки. Мабуть, однією з причин його динамічності може бути те, що українська броньована техніка за її високих бойових характеристик водночас дешевше від її аналогів у розвинутих країнах. Так, американський танк M1A2 «Абрамс» коштує від 3,2 до 6,9 млн дол. Танки європейських країн коштують відповідно: німецький «Леопард» – близько 3 млн дол., британський «Челенджер» – близько 5 млн дол., а французький «Леклерк» – до 10 млн дол. Тоді як український танк Т-80УД коштує близько 2 млн дол., а модернізований Т-72 – 1,4 млн дол. (<http://nomos.com.ua>. – 2010. – 6.07).

Утім, створення на базі української броньованої техніки виробництва її аналогів на спільних підприємствах у деяких країнах, що розвиваються, потенційно обмежує можливості подальшого просування броньованої техніки власне українського виробництва на ринки третіх країн. За таких обставин єдиний вихід з доволі непростої ситуації на міжнародних ринках броньованої техніки для українських конструкторів і виробників різноманітної

броньованої техніки – «гра на випередження»; тобто створення новітніх зразків відповідних озброєнь і військової техніки, конкурентоспроможної на світовому ринку за критерієм ціна/якість.

Окремо постає велика проблема взаємовідносин українського та російського ОПК. Її висвітлення в ЗМІ сильно політизоване, що негативно позначається на об'єктивності подачі відповідної інформації. Так, у ряді ЗМІ, насамперед російських, поширюється думка, що задля власного виживання український ОПК просто приречений на інтеграцію з російським ОПК, тоді як Росія цілком може обійтись без інтеграції з Україною у сфері ОПК. Тобто наявне прагнення сформувати в суспільній свідомості погляд на український ОПК, як на внутрішньо неповноцінну виробничу систему.

Наприклад, аргументація доцільності створення російсько-українських спільних підприємств полягає в такому:

- з часів СРСР історично склалася тісна кооперація російських та українських оборонних підприємств;
- створення озброєнь та військової техніки нового покоління потребує значних інвестицій;
- Росія має значні ресурси для фінансування ОПК, тоді як Україна таких ресурсів не має.

Така аргументація, наголошуючи на проблемах українського ОПК, замовчує відповідні проблеми російського ОПК. Крім того, ігноруються об'єктивні основи конкуренції однотипних російських та українських оборонних підприємств. У цьому контексті вельми показовим є заголовок публікацій у деяких російських електронних ЗМІ: «Придаток российской оборонки – единственный выход ВПК Украины» .

Утім, об'єктивний конфлікт інтересів – не таке вже й рідкісне явище у відносинах між російським та українським ОПК. Тут і пряма конкуренція у сфері танкобудування, а почасти – і ракетної техніки. Так, протидія російської сторони виконанню угоди України з Пакистаном у 90-х роках минулого століття на поставку до цієї країни великої партії танків уже давно стала хрестоматійною в історії міжнародного ринку ОВТ. При цьому деякі експерти, за інформацією російських електронних ЗМІ, вважають, що досвід Харківського конструкторського бюро може знадобитися російським танкобудівникам під час розробки танка нового покоління (<http://infox.ru>. – 2010. – 17.05).

Також прямими конкурентами є російська ракетна система «Искандер» та аналогічна їй українська «Сапсан», що проектується. І рішення про прийняття на озброєння Збройних сил України згаданих російських ракет замість майбутніх українських «Сапсанів» означало б заміну стратегічних переваг України від зміцнення позицій її ракетобудування на внутрішньому й міжнародних ринках на тактичні виграші нинішньої економії бюджетних коштів та підтримання політичного діалогу з Росією.

Зі свого боку Росія прагне позбутися залежності від поставок з України деяких важливих видів ОВТ. Яскравий приклад з цього питання – розглянуті вище відносини росіян з українським ВАТ «Мотор Січ».

Утім, у деяких виданнях наголошується й на проблемах, що постали й перед російською «оборонкою». «За останні 20 років російський ОПК розгубив кадри, технології і виробничу базу. І навіть з великими “нафтодоларами” заповнити ці втрати дуже непросто. В аналітичній доповіді комісії Департаменту оборонно-промислового комплексу РФ, яка перевіряла стан підприємств ОПК Росії, ідеться, що третина з них – фактично банкрути; фінансові вливання в дослідження розробки в Росії в 10 разів, інвестиції в основні фонди й витрати на підготовку кадрів у п’ять разів, продуктивність праці в п’ять-десять разів менші, ніж у розвинутих країнах; понад 50 % унікальних технологій, що забезпечують потреби виробництва озброєнь основних зразків, або втрачені, або фізично й морально застаріли; стан значної частини оборонних підприємств за багатьма показниками вкрай незадовільний – більше половини верстатного парку на багатьох з них зношено на 100 %. Особливо зазначається вкрай висока затратність військового виробництва: в ОПК Росії в середньому на 1 руб. доходів припадає 97 коп. витрат, тобто фактичний прибуток багатьох підприємств становить 3 %. Також відбуваються істотні зрушення в російській військово-технічній політиці, що знайшло своє відображення в рішеннях про закупівлю Росією французьких вертольотоносців, італійських бронетранспортерів та ізраїльських безпілотних літальних апаратів. Закуповуватимуться й окремі комплекуючі та технології. Наприклад, німецька броня та французькі теплові зори.

Як вважає М. Самусь (Центр досліджень армії, конверсії та розброєння), «фактично експортний потенціал Росії вичерпаний. І хоча ще 5–7 років Росія зможе триматися на вершині експортної піраміди, об’єктивні фактори технологічного характеру не дають підстав для оптимізму. Уже до кінця нинішнього десятиліття провідні країни світу збираються, в основному, перейти на озброєння наступного покоління. До цього, очевидно, прагнутимуть і Китай з Індією. А це означає, що ринок дешевої, простої, але ефективної зброї – насамперед у країнах колись третього світу – окупують передусім китайці. У всякому разі, росіяни навряд чи зможуть конкурувати з ними при збереженні нинішніх тенденцій».

Звичайно, наведена оцінка зовсім не означає, що стан справ у російському ОПК гірший, ніж в українському. Однак і військово-політичні амбіції Росії мають зовсім інший масштаб, ніж військова політика України. Тому, мабуть, недарма начальник Генерального штабу РФ М. Макаров після закінчення чергового робочого засідання начальників Генеральних штабів країн СНД у Москві в грудні 2010 р. заявив, що «нині створювати нові види озброєнь і техніки одній державі неможливо. В усіх питаннях потрібна інтеграція».

По суті, заперечень проти правильності цієї тези немає. Біда лише в тому, що, як зазначають деякі українські експерти, Росія більше прагне не до рівноправного співробітництва з Україною у сфері ОПК, а до недружнього поглинання привабливих для російської сторони оборонних українських підприємств. Та й інформаційні війни Росії проти українських експортерів ОВТ, що доволі регулярно проводяться, починаючи із середини 90-х років минулого століття, не створюють сприятливої громадсько-політичної атмосфери в суспільстві для рівноправної за своїм змістом інтеграції російського та українського ОПК.

У цьому контексті, так би мовити, «компромісний» сценарій за принципом «технології та розробки українські – фінанси російські. А від продажу продукції – «всім сестрам по сережці» може розглядатись як інформаційно-ідеологічний камуфляж для отримання російською стороною «ноу-хау» української оборонної промисловості з метою їх подальшого автономного використання для істотного підвищення конкурентоспроможності російського ОПК і створення тепер уже виключно російських озброєнь та військової техніки нового покоління.

Адже саме механізми оцінки українських «ноу-хау» та інших прав інтелектуальної власності у сфері ОПК та гарантії їх подальшого використання виключно в межах реалізації спільних проектів є вельми складними та суперечливими. Правильність цієї тези певною мірою демонструє хід підготовки до об'єднання українського та російського авіапромів.

З іншого боку, саме рівноправне співробітництво відкриває перспективи для розвитку і українського, і російського ОПК. За умов існування певних традицій українсько-російських відносин у сфері ОПК саме концерн «Укроборонпром» (за принципом: українська монополія проти російської) може виявитись для Української держави вельми зручним інструментом ведення перемовин та відстоювання національних інтересів.

Таким чином проведений вище аналіз стану українського ОПК показав не лише наявність гострих проблем у цій сфері вітчизняної економіки, а й нагальну потребу та можливість його реформування, у тому числі і через трансформацію майже виключно експортно-орієнтованої моделі функціонування українського оборонно-промислового комплексу (*При підготовці роботи були використані такі джерела інформації: Авіа Порт (<http://www.aviaport.ru>); АСД (<http://Sd.net.ua>); Багнет (<http://www.bagnet.org>); Біла ПАН (<http://naving.by>); Воєнно-промисловий кур'єр (<http://vpk-news.ru>); ВПК name (<http://vpk.name>); Главком (<Http://glavcom.ua>); Грімінфо (<http://grom-info.net>); Дзеркало тижня. – 2006. – № 40; 2007. – № 10, 30; 2008. – № 4; 2010. – № 1, 8, 10, 20, 32, 33, 47; Електронні вісті (<http://elvisti.com>); Женьминь Жибао (<http://russian.people.com.cn>); Коментарі. – 2008. – № 12, 20; 2009. – № 6, 8,*

9, 12, 17, 26, 27, 44, 48; 2010. – № 1, 2, 8, 9, 21, 27, 34, 36, 37; 2011. – № 5; *Международный курьер*. – 2010. – № 5–6 (<http://www.intercourier.com.ua>); *Минфин.com.ua* (<http://minfin.com.ua>); *Политика и деньги* (<http://finzah.com.ua>); *Українська правда* (<http://www.pravda.com.ua>); *УРА-Информ* (<http://ura-inform.com>); *Флот 2017* (<http://flot2017.com>); *Центр воєнної політики та політики безпеки* (<http://defpol.org.ua>); *Центр «НОМОС»* (<http://nomos.com.ua>); *Яндекс* (<http://news.yandex.ua>); *DELFI* (<http://www.delfi.ua>); *Infox.ru* (<http://infox.ru>); *MIG news.com.ua* (<http://mignews.com.ua>); *LB.ua* (<http://lb.ua>).

Коментарі спеціалістів на звернення громадян *

Основи приватизації

Який порядок приватизації кімнат у гуртожитках?

Відповідно до Закону України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків», право на приватизацію кімнати (кімнат) у гуртожитку мають громадяни, які на законних підставах тривалий час (не менше п'яти років) зареєстровані та фактично проживають у гуртожитках, призначених для проживання одиноких громадян або для проживання сімей, та не мають іншого власного житла.

Цей Закон не поширюється на громадян, які проживають у гуртожитках, призначених для тимчасового проживання у зв'язку з навчанням, перенавчанням чи підвищенням кваліфікації в навчальних закладах та у зв'язку з роботою (службою) за контрактом; осіб, які мешкають у гуртожитку без законних підстав (без офіційної реєстрації місця проживання); громадян, які проживають у спеціальних гуртожитках, призначених для тимчасового проживання осіб, які відбували покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі та потребують поліпшення житлових умов, або житлова площа яких тимчасово заселена, або повернути колишнє житлове приміщення яким немає можливості; на військовослужбовців, працівників Збройних сил України та Міністерства внутрішніх справ України, які проживають у гуртожитках; а також на осіб, які потребують медичної допомоги у зв'язку із захворюванням на туберкульоз; на осіб, які проживають у гуртожитках, що мають статус соціальних на момент набрання чинності цим Законом.

Сфера дії цього Закону поширюється на гуртожитки, які є об'єктами права державної чи комунальної власності, та гуртожитки, які перебувають у повному господарському віданні чи в оперативному управлінні підприємств,

установ, організацій з управління житловим фондом незалежно від форми власності, крім гуртожитків, що перебувають на балансі військових частин, закладів, установ та організацій Збройних сил України та Міністерства внутрішніх справ України.

Цей Закон не поширюється на гуртожитки, що на законних підставах перебувають у приватній власності, у тому числі ті, що передані територіальним громадам у постійне чи тимчасове користування.

Відповідно до ст. 4 зазначеного Закону громадяни, на яких поширюється дія цього Закону, які проживають у гуртожитках, що є об'єктами права державної чи комунальної власності, мають право на приватизацію займаного житла у вигляді окремої кімнати (кількох кімнат, житлових блоків, секцій).

Приватизація житлових приміщень (кімнат, житлових блоків, секцій) у гуртожитках, що є об'єктами права державної чи комунальної власності, здійснюється відповідно до Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» та прийнятих відповідно до нього підзаконних актів, з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про забезпечення реалізації житлових прав мешканців гуртожитків».

Наказом Мінжитлокомунгоспу від 16.12.2009 р. № 396 затверджено Положення про порядок передачі квартир (будинків), житлових приміщень у гуртожитках у власність громадян, яке зареєстровано в Міністерстві юстиції 29.01.2010 р. за № 109/17404.

Відповідно до п. 22 зазначеного Положення на підставі розпорядження органу приватизації (щодо квартир (будинків), кімнат у комунальних квартирах), рішення органу місцевого самоврядування (щодо житлових приміщень у гуртожитках) орган приватизації готує та/або замовляє в бюро технічної інвентаризації відповідно до Інструкції про порядок проведення технічної інвентаризації об'єктів нерухомого майна, затвердженої наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 24.05.2001 р. № 127, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 10.07.2001 р. за № 582/5773, технічний паспорт на квартиру, житлове приміщення в гуртожитку, а на одноквартирний будинок – технічний паспорт на домоволодіння і відповідно до п. 6.3 Тимчасового положення про порядок реєстрації прав власності на нерухоме майно, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 07.02.2002 р. № 7/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 18.02.2002 р. за № 157/6445, свідоцтво про право власності на житло та реєструє його в спеціальній реєстраційній книзі квартир (будинків), житлових приміщень у гуртожитках, кімнат у комунальних квартирах, що належать громадянам на праві приватної (спільної сумісної, спільної часткової) власності.

Згідно зі сталою практикою, у разі замовлення органом приватизації виготовлення технічного паспорта на квартиру в бюро технічної інвентаризації, плата за здійснення зазначеного вноситься громадянином,

який приватизує житло. Розмір тарифів за послуги бюро технічної інвентаризації визначається відповідно до Збірника норм часу на роботи та послуги, що виконуються бюро технічної інвентаризації, затвердженого наказом Держжитлокомунгоспу від 21.11.2003 р. № 198, зареєстрованим у Міністерстві юстиції 12.02.2004 р. за № 188/8787 (зі змінами та доповненнями).

П. 12 Додатку до Постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)» від 25.12.1996 р. № 1548 визначено, що тарифи на інвентаризацію нерухомого майна, на оформлення прав власності на об'єкти нерухомого майна та реєстрацію таких прав регулюють (встановлюють) місцеві органи виконавчої влади.

Згідно з п. 19 Примірного положення про гуртожитки, затвердженого постановою Ради міністрів Української РСР від 03.06.1986 р. № 208, мешканцям гуртожитку, зокрема, забороняється самовільно переселятися з одного приміщення в інше.

Переселення в разі необхідності громадян з одного житлового приміщення в інше в цьому гуртожитку провадиться за рішенням адміністрації підприємства, установи, організації та профспілкового комітету з видачею нового ордеру.

**Міністерство регіонального розвитку, будівництва
та житлово-комунального господарства України**

Забезпечення житлом

Як урегульовано вирішення питання відселення мешканців аварійних будинків?

Питання відселення громадян з аварійного житла регулюється Житловим кодексом Української РСР, відповідно до якого (ст. 110, 111) громадяни виселяються з житлових будинків державного й громадського житлового фонду з наданням іншого благоустроєного (ст. 113 цього Кодексу) житлового приміщення, якщо: будинок, у якому розташоване житлове приміщення, підлягає знесенню; будинок (жиле приміщення) загрожує обвалом; будинок (житлове приміщення) підлягає переобладнанню в нежитловий.

Якщо будинок загрожує обвалом (ст. 112) громадянам, що виселяються з цього будинку, інше благоустроєне житлове приміщення залежно від належності будинку надається виконавчим органом місцевої ради чи державною, кооперативною або іншою організацією, а в разі неможливості надання житлового приміщення цією організацією – виконавчим органом

місцевої ради. Отже, питання відселення мешканців аварійних будинків, згідно з Житловим кодексом, Правилами обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм житлових приміщень, затвердженими постановою Ради Міністрів УРСР та Укрпрофради від 11.12.1984 р. № 470, належать до компетенції органів місцевої влади, на які, відповідно до ст. 30 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», покладені повноваження щодо обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, розподілу та надання, відповідно до законодавства, житла, що належить до комунальної власності, а також здійснення контролю за станом квартирної обліку та додержанням житлового законодавства на підприємствах, в установах та організаціях, розташованих на відповідній території, незалежно від форм власності.

Відповідно до ст. 43 Житлового кодексу, громадянам, які перебувають на обліку, потребують поліпшення житлових умов, житлові приміщення надаються в порядку черговості.

Черговість надання житлових приміщень визначається за часом взяття на квартирний облік, у тому числі і за списком осіб, які користуються правом першочергового, позачергового одержання житлових приміщень.

Таким чином, питання поліпшення житлових умов належить до виключної компетенції органів місцевого самоврядування, де воно буде вирішуватися відповідно до черговості.

**Міністерство регіонального розвитку, будівництва
та житлово-комунального господарства України**

* * *

Який порядок визнання житлового будинку непридатним для проживання?

Відповідно до ст. 30 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», питання щодо керування об'єктами житлово-комунального господарства, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, забезпечення їх належного утримання та ефективної експлуатації, необхідного рівня та якості послуг населенню належать до повноважень органів місцевого самоврядування.

Питання визначення технічного стану житлових будинків також належить до повноважень місцевих органів влади. Вони самостійно на підставі результатів комісійного обстеження житлових будинків визначають будинки, які підлягатимуть ремонту, реконструкції чи знесенню. Рішення стосовно непридатності житлового будинку (житлового приміщення) для проживання (у тому числі у зв'язку з аварійним станом конструктивних елементів), про

використання непридатного для проживання житлового будинку (житлового приміщення) з іншою метою (переведення у нежитловий фонд) або про знесення цього будинку приймаються відповідною місцевою радою на основі висновку комісії.

Визнання житлового будинку непридатним для проживання врегульовано ст. 7 Житлового кодексу Української РСР та Положенням про порядок обстеження стану житлових будинків з метою встановлення їх відповідності санітарним і технічним вимогам та визнання житлових будинків і житлових приміщень непридатними для проживання (далі – Положення), затвердженим постановою Ради міністрів УРСР від 26.04.1984 р. № 189. Обстеження житлових будинків (приміщень) проводиться інженерно-технічними працівниками житлово-експлуатаційних організацій за участі представників громадськості. У разі необхідності до обстеження залучаються фахівці проектних і науково-дослідних організацій та органів і закладів санітарно-епідеміологічної служби.

Якщо під час обстеження стану житлових будинків буде виявлено невідповідність санітарним і технічним вимогам цих будинків (житлових приміщень) та неможливість або недоцільність проведення капітального ремонту, виконавчий комітет органу місцевого самоврядування призначає повторне обстеження комісією у складі представників виконавчого комітету органу місцевого самоврядування, представника органу або закладу санітарно-епідеміологічної служби, представника державного пожежного нагляду, депутата місцевої ради, інженера житлово-експлуатаційної організації, представника громадського будинкового комітету. За умови обстеження стану житлових будинків (житлових приміщень) відомчого житлового фонду до складу комісії включається також представник органу, який здійснює керування цим житловим фондом.

Ст. 111 Житлового кодексу УРСР визначено, що в тому випадку, якщо будинок, в якому розміщене житлове приміщення, у зв'язку з непридатністю для проживання підлягає знесенню або будинок (житлове приміщення) підлягає переобладнанню в нежитловий, інше упорядковане житлове приміщення надається виселеним виконавчим органом місцевої влади чи державною, кооперативною або іншою громадською організацією, а в разі неможливості надання житлового приміщення цією організацією – виконавчим органом місцевої влади. Рішення про виселення на підставі результатів обстеження приймається органом місцевого самоврядування.

У разі незгоди з діями органу місцевого самоврядування громадяни України, які потерпають унаслідок цього, мають право звернутися до контролюючих органів з відповідною скаргою, а також на задоволення їхніх вимог щодо усунення порушень у судовому порядку.

**Міністерство регіонального розвитку, будівництва
та житлово-комунального господарства України**

Правові відносини у сфері постачання та користування електричною енергією

Як урегульовано взаємовідносини, що виникають у сфері купівлі-продажу електричної енергії між постачальниками електричної енергії та споживачами, зокрема, що стосується визначення величини потужності?

Ч. 1 ст. 67 Господарського кодексу України (далі – ГКУ) визначено, що відносини підприємства з іншими підприємствами, організаціями, громадянами в усіх сферах господарської діяльності здійснюються на основі договорів.

Відносини, що виникають у процесі купівлі-продажу електричної енергії між постачальниками електричної енергії та споживачами, регулюються Правилами користування електричною енергією, затвердженими постановою НКРЕ від 31.07.2009 р. № 28 (зі змінами) (далі – Правила). Згідно з п. 1.2 Правил дозволена потужність – максимальна величина потужності, яку електропередавальна організація дозволила споживачу для одночасного використання (одночасного ввімкнення електрообладнання) за кожною окремою площадкою вимірювання на підставі нормативно-технічних документів відповідно до умов договору.

При цьому, відповідно до цього ж пункту Правил, договірна потужність – узгоджена зі споживачем на розрахунковий період відповідно до нормативних актів та зазначена в договорі гранична величина сумарної споживаної електричної потужності в періоди максимального навантаження енергосистеми, яка встановлюється для окремої площадки вимірювання потужністю 150 кВт і більше та середньомісячним споживанням 50 000 кВт. і більше, що не має спільної з іншими площадками вимірювання споживача технологічної електричної мережі.

Крім того, договором про постачання електричної енергії, який укладається з усіма споживачами (юридичними особами та фізичними особами-підприємцями) на основі Типового договору про постачання електричної енергії, затвердженим дод. 3 до Правил, визначається величина дозволеної потужності. Відповідно до положень ст. 193 ГКУ, суб'єкти господарювання та інші учасники господарських відносин повинні виконувати господарські зобов'язання належним чином відповідно до закону, інших правових актів та договору.

**Національна комісія
регулювання електроенергетики України**

Система пільг, передбачених українським законодавством. Статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи

За яких умов відшкодовуються кошти громадянам, які самостійно переселяються із радіоактивно забруднених унаслідок Чорнобильської катастрофи територій та збудували чи купили за власні кошти житлові будинки?

Відповідно до п. 3 ст. 32 Закону України від 28 лютого 1991 р. № 796-ХІІ «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», кошти відшкодовуються громадянам, які самостійно за направленням відповідних облдержадміністрацій переселяються із радіоактивно забруднених унаслідок Чорнобильської катастрофи територій та збудували чи купили за власні кошти житлові будинки садибного типу з надвірними будівлями, а також житлові приміщення в будинках житлово-будівельних (житлових) кооперативів, у розмірах, визначених місцевими радами народних депутатів за обраним місцем проживання. Іншого чинним законодавством не передбачено.

Міністерство надзвичайних ситуацій України

* * *

Який порядок перегляду категорії зон радіоактивного забруднення?

Згідно з чинним законодавством, перегляд категорії зон радіоактивного забруднення здійснюється за поданням обласних рад, на підставі експертних висновків центральних органів виконавчої влади та наукових установ, визначених законодавством. Без відповідного подання обласної ради розгляд питання щодо віднесення населеного пункту до зон радіоактивного забруднення або виведення його за межі зон радіоактивного забруднення не буде легітимним. Згідно з вимогами Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», для прийняття відповідних рішень МНС постійно надає місцевим органам виконавчої влади інформацію про радіологічний стан територій, віднесених до зон радіоактивного забруднення. Міністерство зауважує, що для потерпілого населення зони безумовного (обов'язкового) відселення усі пільги залишаються незмінними й не залежать від місця проживання.

Міністерство надзвичайних ситуацій України

* Відповіді на запитання підготовлені за матеріалами Департаменту комунікацій влади та громадськості Кабінету Міністрів України

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

У Міжнародному науковому симпозіумі «Клітинна медицина. Сучасні наукові підходи до здоров'я людини», який відбувся в Києві під егідою Національної академії медичних наук, Міністерства охорони здоров'я та Державної установи «Інститут гігієни та медичної екології ім. О. М. Марзєєва НАМН України», взяли участь співробітники відомого у світі американського Науково-дослідного інституту доктора М. Рата.

Серед інформаційних матеріалів чи не найбільшу зацікавленість викликала книжка Матіоса Рата під назвою «Чому у тварин не буває інфаркту..., а в людей буває!»

У цьому виданні й у своїй доповіді науковець зробив спробу відповісти на це запитання, посилаючись на аналізи, результати яких довели, як клітинна медицина впливає на здоров'я людей, створює загалом нову оздоровчу систему, що сприятиме запобіганню та подоланню серцево-судинних і онкологічних захворювань, діабету, інфекційних ускладнень та інших сучасних хвороб.

Багаторічні дослідження в цій сфері М. Рата та напрацювання колег у різних країнах, зокрема й науковців Інституту гігієни та медичної екології, які впродовж тривалого часу співпрацюють з американськими фахівцями, демонструють перевагу вітамінів і поживних речовин над антибіотиками. Про це повідомили у своїх виступах професори В. Корзун, В. Кордюм, О. Резніков, Н. Харченко та інші науковці-медики з Києва.

Як показує практика, клітинна медицина має велике значення для охорони здоров'я людей (*Чому у тварин не буває інфаркту? Відповідь дає клітинна медицина// Україна молода (<http://umoloda.kiev.ua/number/1835/116/65180/>). – 2011. – 16.02).*

Діяльність науково-дослідних установ

Інститут геофізики ім. С. Субботіна НАН України посідає одне з центральних місць серед інститутів України.

О. Гінтовим, доктор геологічних наук, професор, лауреат Державної премії України:

«Інститут вирішує чимало наукових проблем. Зокрема, є відділ глибинних процесів Землі й гравіметрії. Під керівництвом директора інституту В. Старостенка ведуться гравіметричні дослідження, що охоплюють різні регіони України.

Гравіметрія – це дослідження поля сили тяжіння. Адже сила тяжіння нашої планети в різних місцях різна. Вона величина не стала.

В Україні є кілька золоторудних родовищ. У Карпатах, на Українському щиті. Це смуга кристалічних порід, що виходять на поверхню, наприклад, різні граніти. Вона тягнеться на захід від Житомира, а закінчується в Приазов'ї біля Маріуполя. Нині тут знайдено близько десятка золоторудних родовищ.

Однак найкраще розробляти розсіпні родовища, такі як на Колимі, у Росії. Там у річках є золотоносний пісок, його промивають драгами. Це найдешевша технологія добування золота. В Україні всі золоторудні родовища містяться у гірських породах – гнейсах і гранітах. Щоб їх розробляти, потрібні великі матеріальні затрати, новітні технології. Здобуте в таких умовах золото буде надто дороге. Проте в майбутньому, можливо, щось зміниться на краще. Адже наука не стоїть на місці.

Родовищ алмазів поки що немає. Відкрито з десятком виходів порід, із якими зазвичай пов'язані алмази: кімберлітів і лампроїтів. Але практично неалмазоносні. Необхідно шукати далі.

У пошуках перспективних родовищ корисних копалин допомагає не лише гравіметрія. Сильний науковий напрям в інституті – магнітометрія. На відміну від гравіметрії тут учені вивчають аномалії магнітного поля Землі.

Усі гірські породи (крім того, що вони легкі чи важкі) мають різний ступінь намагніченості. Граніти, наприклад, намагнічені слабко, а залізородні породи – дуже сильно. Тому так відомі на весь світ Курська магнітна аномалія в Росії й Криворізько-Кременчуцька аномалія в Україні. Сучасні методи досліджень допомагають швидко створити карту магнітного поля поверхні Землі. А це, у свою чергу, допомагає ефективніше шукати нові перспективні родовища цінних металів. До того ж за допомогою магнітометрії можна будувати і геологічну карту території України.

Учені інституту використовують також методи електрометрії. Цей напрям вивчає процеси, що відбуваються в електромагнітному полі навколо і всередині планети. Інститут і тут посідав одне з чільних місць у Радянському Союзі.

Використовують науковий напрям, як палеомагнетизм при вивченні стратиграфії – шарів земної кори – та віку гірських порід. Особливо важливий цей напрям для пізнання того, яке географічне положення займали окремі ділянки верхньої оболонки Землі (літосферні плити) у різні проміжки часу. В Україні палеомагнітний напрям поки що розвивається лише в цьому інституті.

Один з найважливіших відділів Інституту геофізики – відділ сейсмометрії, яким тривалий час керував чл.-кор. НАН України В. Сологуб. Завдяки роботі вченого та його колег Україну досліджено глибинним сейсмічним зондуванням краще, ніж більшість держав світу.

В інституті розвивають науковий напрям – тектонофізичний. Його основне завдання – вивчення фізичних причин виникнення різних тектонічних

процесів. Тектонофізик досліджує фізичну причину цих явищ: чому кора піднялася чи опустилася, чому стиснулася чи, навпаки, розтяглася, чому і за якими механізмами рухалась у горизонтальному напрямкі.

Учені детально вивчають характер переміщення гірських мас у земній корі за зміщенням тріщин чи їх співвідношенням, рухом плит і зон розломів, що їх розділяють. Корисні копалини перебувають переважно в розломах земної кори. Тому тектонофізики дають рекомендації, де краще шукати ті або інші корисні копалини.

У районі зведення великих об'єктів учені досліджують структуру земної кори, виконують сейсмічне районування, вивчають сітку розломів. Дивляться, як розломи реагують на землетруси. Якщо є шкала небезпеки, обов'язково береться максимальний рівень можливого» (*Олег Гінтов: «Сучасна українська геологія – це біль мого серця» / Інтерв'ю провів В. Колодяжний // Демократична Україна (<http://www.dua.com.ua/2011/008/15.shtml>). – 2011. – 25.02).*

* * *

У Житомирі створено науковий парк «Полісся». Головна мета діяльності – запровадження сучасних технологій і розвиток альтернативної енергетики.

До його структури увійшли Національний агроекологічний університет, Державний університет ім. Івана Франка, Державний центр науки, інновацій та інформатизації, а також житомирські підприємства «Електровимірювач», «Вібросепаратор» та декілька приватних структур.

Один з авторів проекту, проф. І. Грабар вважає, що лише подібні об'єднання науки, бізнесу й фінансів мають перспективу відродження інноваційного виробництва в державі (*АРАТТА. Український національний портал (http://www.aratta-ukraine.com/news_ua.php?id=131170). – 2011. – 2011).*

* * *

Національний антарктичний науковий центр спільно з партнерами – ученими з інститутів національних – Академії наук і Академії медичних наук, вищих навчальних закладів і галузевих науково-дослідних організацій різних міністерств та відомств – розпочав виконувати Державну цільову науково-технічну програму проведення досліджень в Антарктиці на 2011–2020 рр.

В. Литвинов, директор Національного антарктичного наукового центру (НАНЦ):

«Загальна кількість країн, які в різні роки стали учасниками міжнародного договору про Антарктику, становить нині 48. Із них 28 держав (серед них і Україна) мають найвищий у цій організації статус консультативної сторони

договору про Антарктику. Цей статус, який надає право вирішального голосу на щорічних консультативних нарадах згаданого договору, водночас потребує, аби відповідна держава не лише обов'язково мала національну антарктичну програму, а й активно реалізовувала її.

У затвердженій урядом України Державній цільовій науково-технічній програмі досліджень в Антарктиці на 2011–2020 рр. (опрацьованій на основі пропозицій заінтересованих організацій робочою групою провідних учених, очолюваною науковим керівником НАНЦ – директором Інституту геологічних наук, акад. НАНУ П. Гожиком) відображено все, що заплановано зробити для виконання наукових та інших завдань в Антарктичному регіоні, підготовки та проведення там регулярних експедицій і забезпечення життєдіяльності їх форпосту – станції «Академік Вернадський» та щорічної перезмінки її персоналу, а також для виконання державою її міжнародних зобов'язань відповідно до участі в Договорі про Антарктику.

Необхідність постійної активної присутності України в тому унікальному регіоні має для неї не тільки важливе наукове, а й економічне та геополітичне значення. Тому потрібні зусилля держави та її внесок у виконання нової програми досліджень в Антарктиці варто розглядати не лише як реалізацію актуальних завдань щодо певних напрямів фундаментальної й прикладної науки, а й як перспективні інвестиції у майбутній економічний розвиток України.

Нова цільова науково-технічна програма охоплює різні наукові сфери. Їх класифіковано за напрямками, як це робить SCAR – Науковий комітет з антарктичних досліджень (аббревіатуру його назви утворено від англійського Scientific Committee on Antarctic Research). Це – науки про Землю (геологія, геофізика, екологія); фізичні (океанографія, гідрометеорологія, геокосмічні дослідження); науки про життя (біологія, медицина, фізіологія). В Антарктиці українські вчені проводять міждисциплінарні дослідження, спрямовані на розроблення нових перспективних технологій з метою їх подальшого впровадження в різних галузях.

Основними завданнями, передбаченими геолого-геофізичним розділом програми, є вивчення геологічної будови Західної Антарктики, її основних структурних елементів, оцінка їх мінерально-сировинного потенціалу, виявлення ділянок морського шельфу, перспективних на вуглеводні (нафту і газ), розробка динамічних моделей стану навколишнього середовища та визначення впливу на нього різних чинників – природних і антропогенних (тобто зумовлених людською діяльністю).

Гідрометеорологічні дослідження будуть спрямовані на детальну оцінку стану кліматичної системи в Антарктиці й трьох її компонентів – атмосфери (повітряної оболонки планети), криосфери (льодовиків того регіону) і гідросфери (Південного океану та його морів біля узбережжя Антарктиди).

У розділі програми, присвяченому завданням з океанографії, передбачено дослідження, спрямовані на отримання даних про стан гідросфери Антарктики, з'ясування тенденцій кліматичної мінливості в цьому районі Світового океану та її ролі в глобальних процесах еволюції природного середовища на планеті.

Серед основних завдань геокосмічних досліджень в Антарктиці програма передбачає вивчення взаємодії атмосферної погодної системи й космічної погоди, спостереження за планетарною грозовою активністю, просуванням потужних атмосферних фронтів і планетарними збуреннями на різних висотах: від приземної тропосфери – до стратосфери, іоносфери та магнітосфери.

Головним завданням окреслених програмою біологічних досліджень є комплексне вивчення структури і функцій антарктичної біоти (сукупності організмів регіону) на всіх ієрархічних рівнях організації живої матерії.

До фундаментальних і прикладних медико-фізіологічних досліджень, здійснюваних відповідно до програми українськими вченими в Антарктиці, входить вивчення адаптаційних і дезадаптаційних перебудов, які відбуваються у функціональних системах людського організму за тривалого перебування в екстремальних умовах (адаптація – це пристосування до певних умов, а дезадаптація – процеси у зворотному від адаптації напрямі)» *(Фельдман В. Антарктична десятирічка // Демократична Україна (<http://www.dua.com.ua/2011/007/15.shtml>). – 2011. – 18.02).*

Аерокосмічна та авіаційна галузі

Держпідприємство «Антонов» сертифікувало новий пасажирський реактивний літак Ан-158 – після року випробувань літакобудівники отримали відповідні сертифікати від Державної авіаційної служби України та Міждержавного авіаційного комітету Співдружності Незалежних Держав. На сьогодні є можливість продавати Ан-158 у 64-х країнах світу. До кінця року заплановано налагодити серійне виробництво літака, а з 2012 р. виробляти не менше десяти машин на рік.

На Ан-158 уже є перший замовник – російська авіакомпанія «Ілюшин фінанс», яка планує купити 100 літаків цієї моделі.

Ан-158 є логічним продовженням версії літака Ан-148 і може перевозити від 85 до 99 пасажирів. Дальність польотів – до 2500 км. Порівняно з попередником, на Ан-158 вдалося знизити витрати пального на 9 %. На Ан-158 також подовжено на 2,5 м кабіну пілотів та збільшено об'єм багажних полиць у пасажирському салоні. Окремо відзначають комфортабельність самого салону. У майбутньому він стане базою для VIP-лайнера Ан-168 та військово-транспортного літака Ан-178, які на сьогодні проектують. Натомість

у плані виробництва Ан-158 сумісний з Ан-148, який уже в серійному виробництві (*Снігур О. Перепустка в небо // Україна молода (<http://umoloda.kiev.ua/number/1843/116/65476>). – 2011. – 2.03.*

Практичні впровадження науково-дослідних і проектно-технічних напрацювань

А. Тимошенко, директор по производству специализированного предприятия «Голография»:

«Украинским оптическим защитным технологиям аналогов в мире нет. Голографические защитные элементы считаются одной из основных технологий, позволяющих визуально, не прибегая к специальной технике, определить подлинность товаров или документов. В Украине было создано собственное производство – специализированное предприятие “Голография”, входящее в консорциум “ЕДАПС”, которое признано мировым лидером в данной отрасли. Предприятие тесно сотрудничает с Национальной академией наук Украины, находится в постоянном контакте с украинскими академическими институтами.

По некоторым направлениям это предприятие стало безусловным лидером. Сейчас в распоряжении СП “Голография” имеются технологии, не имеющие аналогов в мире. Учеными также разработано и построено собственное оборудование для производства голографических защитных элементов (ГЗЭ).

СП “Голография” разработало уникальные технологии. Это технологии деметаллизации высокого разрешения, это технология совмещения голографических и полиграфических изображений (бипринт), технология создания голографических защитных элементов с использованием двух металлов – меди и алюминия и др. Голограммы применяются на электронных документах сотрудников Интерпол.

Последние разработки отличаются тем, что сохраняют общую концепцию – создание элементов, для распознавания которых не нужны специальные приборы. Анонсировано выход в свет двух новейших технологий – бипринт и использование двух металлов в одной голограмме для создания изображений, которые действительно визуально очень отличаются от всех защитных элементов, применяемых сейчас в мире.

Нынешняя версия акцизной марки в Украине применяется с 2008 г. и стала серьезным препятствием от подделки.

Применяемая на акцизной марке защитная голограмма является одним из наиболее концентрированных выражений современных оптических технологий – помимо традиционной голографической защиты в ней применена технология спектральных маркеров. Кроме того, что он узнаваем сам по себе, поскольку голограммы, естественно, предназначены для

визуального розпознавання, есть возможность мгновенного контроля подлинности с помощью специального прибора, разработанного учеными НАН Украины (НАН Украины является соучредителем предприятия. – Ред.), специалистами СП “Голография” совместно с зарубежными партнерами.

Ученые предоставили контролирующим органам надежный инструмент, который позволяет оперативно и однозначно подтверждать подлинность голограммы и, соответственно, акцизной марки. СП “Голография” поставляет не только голограммы для акцизных марок (сами акцизные марки печатает Полиграфкомбинат “Украина”), но и приборы контроля (размером с обычный маркер. – Ред.), которые позволяют в полевых условиях произвести мгновенную идентификацию подлинности марки. Такая надежная система создает большие проблемы для фальсификаторов, благодаря чему с 2008 г. резко снизилось количество фальшивых акцизных марок.

Применяемая в Украине система акцизных марок с ГЗЭ, которая содержит дополнительные возможности для приборной идентификации, сейчас становится международным стандартом» (*From-ua* (<http://www.from-ua.com/technology/cce7d26dd83f2.html>). – 2011. – 14.02).

Розробки та дослідження для агропромислового комплексу

В. Волкогон, директор Інституту сільськогосподарської мікробіології доктор сільськогосподарських наук:

«Профільне підприємство рекомендувало аграріям змінити стратегію удобрення ґрунту, включивши у процес мікробні препарати, створені в інституті.

Завдяки мікроорганізмам рослина реалізує свій генетичний потенціал урожайності. Сьогодні, на жаль, через неконтрольовані техногенні навантаження на ґрунти деякі види мікроорганізмів зведені в них до мінімуму. Їхнє місце зайняли нетипові для ґрунтоутворення й ефективної взаємодії з рослиною бактерії та гриби, які паразитують на організмі. Наслідки відомі: за достатньої мінеральної поживи сільгоспкультури не дають повноцінного врожаю. Тобто внесення більшої кількості мінеральних добрив не гарантує підвищення врожайності. Як відомо, ступінь засвоєння мінерального азоту з добрив не перевищує 35–50 %; фосфору – 20 %; калію – 25–65 % (залежно від типу ґрунту). Решта виходить в атмосферу, вимивається з дощем, потрапляє у водойми, закріплюється у ґрунті тощо.

Отже, необхідно допомогти рослині повна засвоювати поживні речовини. Над цим науковці інституту працюють, розробляючи ідею штучного забезпечення системи живлення корисною мікрофлорою (у потрібне місце, у потрібній кількості, у потрібний час). Наразі вже створені мікробні препарати для передпосівної обробки насіння, що забезпечують активний розвиток

бактерій у прикореневих сферах і комплексно впливають на розвиток рослин. При цьому поліпшується кореневе живлення, зростає імунний статус культури, таким чином збільшується врожайність, покращується якість продукції. Пишаємося, що в цій роботі одне з провідних місць у світі належить українським мікробіологам.

Методами аналітичної селекції одержано нові високоєфективні штами ґрунтових мікроорганізмів для бактеризації рослин. П'ять біопрепаратів уже зареєстровані в Україні й отримали дозвіл на промислове виробництво. До речі, якість вітчизняних біопрепаратів відповідає світовому рівню, а за окремими показниками перевищує його. І вартість їх значно нижча.

Прирости врожаю від застосування біопрепаратів для сої сягають 30–47 %. У цьому переконались аграрії Херсонщини, Полтавщини, Чернігівщини, Дніпропетровщини та інших областей. Застосування ж бактеризації для передпосівної обробки насіння озимої пшениці в агрофірмі “Лосинівська” (Чернігівська обл.) сприяло збільшенню врожайності на 8 ц/га. У середньому прирости від бактеризації зернових становлять майже 5 ц/га. Такі результати отримані в Миронівському інституті пшениці НААН України. Економічна ефективність біодобрив коливається в межах 500–800 грн/га для зернових і 3500 грн/га для овочевих культур. Але вона розрахована лише за кількісними показниками. Якщо врахувати якість продукції (наприклад, класність зерна пшениці), ефект значно вищий. Так, в агрофірмі “Дружба Нова” (Варвинський район Чернігівської обл.) з бактеризованих полів отримали пшеницю першого класу з вмістом білка 16 % і клейковини – 31 %.

Ефективність 10–15 кг біологічного азоту набагато вища, ніж відповідна доза мінерального. Прижившись у корневих сферах бактеризованих рослин, мікроорганізми зв'язують азот з повітрям та забезпечують ним рослину. Загалом ступінь засвоєння рослинами азоту з добрив зростає на 19–25 %. Як наслідок, вміст нітратів у бактеризованих рослинах завжди нижчий, а вільних амінокислот та білка – вищий. Рослина краще переносить зимування і посуху.

За бактеризації кількість міндобрив можна зменшити на 30–50 % (залежно від виду культури та ґрунтово-кліматичних особливостей). Враховуючи ще й дослідження українських учених, запропоновано змінити стратегію застосування міндобрив у агровиробництві.

Науковці підрахували: якщо довести рівень насичення сівозмін в Україні до рекомендованих 30 % бобовими культурами (у США – 50 %) і застосувати новітні мікробні препарати, то можна додатково за рахунок активізації процесу засвоєння азоту з повітря мікроорганізмами кореневої зони отримати 800 тис. т цього елемента. Нескладний перерахунок на ціну азотних добрив свідчить про заощадження 4,5 млрд грн щорічно. Якщо до цього додати ще економію міндобрив за умови застосування біопрепаратів, розроблених для небобових культур, цифри подвоюються.

Отже, застосовуючи сучасні мікробні препарати, можна вирішити цілий ряд економічних та екологічних проблем».

І. Гриник, віце-президент Національної академії аграрних наук, доктор сільськогосподарських наук:

«Без перебільшення, нові дослідження та розробки вчених Інституту сільськогосподарської мікробіології щодо впровадження мікробіологічних засобів для підвищення родючості ґрунтів, а також технологій їх виробництва та застосування мають світове значення.

Розвиток досліджень відбувався на тлі загальнопланетарної екологічної кризи, зумовленої причинами техногенного характеру, у тому числі безсистемним застосуванням агрохімікатів. Надмірне їх застосування призвело не лише до забруднення довкілля, а й до погіршення фізико-хімічних характеристик ґрунтів. Розпочався процес перетворення ґрунту з “живого тіла” (за виразом В. Докучаєва) на субстрат для вирощування рослин.

Запропоновано змінити стратегію застосування міңдобрив – обов’язкове використання мікробних препаратів у технологіях вирощування сільгоспкультур, враховувати ступінь впливу бактеризації на засвоєння рослинами сполук біогенних елементів, передовсім азотних, при агрохімічних розрахунках необхідних доз добрив.

Щоб азот з повітря працював на наших полях і приносив прибуток господарствам, необхідно побудувати завод, де вирощуватимуть такі мікроорганізми. Тим часом, інтерес до напрацювань науковців інституту вже виявили кілька країн, що пропонують організувати виробництво на їх території» (*Волкогон В. «У гонитві за вигодою люди дедалі частіше забувають, що ґрунт – живе тіло» / Розмову вів М. Петрушенко // Урядовий кур’єр (<http://ukurier.gov.ua/index.php?artcl=1&id=18282>). – 2011. – 17.02).*

Охорона здоров’я

Співробітники Закарпатського регіонального відділення Спілки наукових та інженерних об’єднань України патентують два винаходи в галузі медицини – штучну кістку та фіброкерамічні місткові протези.

За словами науковця, члена президії Закарпатського регіонального відділення Спілки наукових та інженерних об’єднань України А. Осадчого, винахід «штучна кістка» призначений для застосування в протезуванні кісток. Подібний винахід впроваджується швейцарськими вченими, однак на титановій основі. Закарпатські вчені винайшли подібний винахід, однак на органічній основі – каоліні. Його унікальність полягає в тому, що «штучна кістка» завдяки своїй органічній основі з часом зрощується з натуральними

кістками людини, повністю відтворюючи втрачену людську кістку та її зв'язок із суглобами. Таким чином, людина, якій імплантовано подібний протез, з часом отримує нову повноцінну людську кістку, яка в змозі повністю замінити втрачену фалангу.

Відтак, винахід «штучна кістка» фактично вирішує в організмі і повністю відтворює втрачені кістки людини. Подібним чином також діє й винахід «фіброкерамічний містковий протез», який використовуватиметься в галузі стоматології для відтворення зубів людини (*Закарпатські вчені патентують два сенсаційні винаходи в галузі медицини // РІО тиждень (<http://www.rionews.com.ua/mixed/all/now/n1134103812>). – 2011. – 4.02).*

* * *

Українські вчені розробляють напрям детоксикації для профілактики онкозахворювань.

В. Чехун, директор Інституту експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького НАН України, академік:

«Закордонні й українські дослідники намагаються виявити причини перетворення нормальної клітини на злоякісну. Коли механізм буде абсолютно зрозумілим, можна буде говорити про перемогу над хворобою. І певні напрацювання вже є. Сьогодні є технології, є надії на те, що рак у ХХІ ст., нарешті, може бути подоланий.

На розвиток раку впливає багато чинників. Згідно з науковими даними, за останнє століття в організмі людини з'явилося близько 500 нових сполук, не передбачених природою. Звичайно, всі ці сполуки не є індиферентними для організму. Цей момен не можна оминати увагою, коли йдеться про профілактику онкологічних захворювань. Тому в інституті ведуться важливі дослідження в напрямі детоксикації – зниження токсичних ефектів усіх агентів, з якими сьогодні стикається людина. Цілком можливо, що в найближчі роки детоксикація стане ефективним способом профілактики раку. В інституті ім. Р. Є. Кавецького розробляють технології, спрямовані на зниження техногенного навантаження (того, що стимулює розвиток злоякісного процесу) на організм людини.

Майже 40 % онкопатологій можна запобігти, якщо правильно організувати й проводити профілактику раку, а третину онкохворих можна вилікувати» (*Ротай Н. Токсини геть! // Україна молода (<http://www.umoloda.kiev.ua/number/1831/218/64995>). – 2011. – 9.02).*

Наука і влада

Президент України В. Янукович вважає, що ракетокосмічна галузь України потребує реформування. Про це він заявив у Харкові під час розширеного засідання Регіонального комітету з економічних реформ після відвідування Науково-виробничого підприємства «Хартрон-Аркос», яке спеціалізується на виробництві систем керування ракетних комплексів і космічних апаратів (*Ракетна галузь потребує модернізації // Урядовий кур'єр* (<http://ukurier.gov.ua/index.php?news=1&id=5669>). – 2011. – 16.02).

* * *

Прем'єр-міністр України Н. Азаров поручил Государственному агентству по вопросам науки, инноваций и информатизации во главе с В. Семиноженко подготовить законопроект о рынке IT-технологий.

В частности, поручено разработать законопроект, в котором были бы прописаны характеристики этого рынка, возможность создания экспертного органа по определению субъектов IT-рынка, поскольку эта отрасль развивается очень активно.

С представителями компании «Инком», которая специализируется на работе в сфере современных коммуникаций и информационных технологий, была достигнута договоренность о том, что представители IT-отрасли будут принимать участие в работе Академического инновационного университета (*Азаров поручил готовить закон об инновационных технологиях // Вечерние Вестни* (<http://www.gazetavv.com/newsline/azarov-poruchil-gotovit-zakon-ob-innovatsionnyh-tehnologiyah-16022011081800>). – 2011. – 16.02).

* * *

Кабинет Министров Украины принял постановление о создании Украинского института национальной памяти как научно-исследовательского учреждения, которое будет находиться в сфере управления правительства.

Среди основных задач института правительство определило: научное и аналитическое обеспечение формирования государственной политики по вопросам национальной памяти; разработку в пределах своих полномочий научно обоснованных рекомендаций Кабинета Министров в сфере реализации гуманитарной политики; выполнение государственных программ фундаментальных и научно-практических исследований проблем национальной памяти украинского народа, влияния национальной памяти на формирование гражданского общества.

Кроме того, Институт национальной памяти будет осуществлять научные и научно-практические исследования украинских традиций: создания государства, борьбы украинского народа за свободу и соборность Украины,

будет изучать трагические события в истории народов Украины, а также принимать участие в мероприятиях по увековечению памяти их жертв. Институт будет заниматься научно-просветительской работой, образовательной деятельностью, связанной с проблемами национальной памяти украинского народа (*REGNUM* (<http://www.regnum.ru/news/1374617.html>). – 2011. – 14.02).

* * *

Україна має можливості масово виробляти сучасні системи освітлення на основі світлодіодів. На цьому наголосив голова Державного агентства з питань науки, інновацій та інформації В. Семиноженко на засіданні президії НАНУ, на якому було розглянуто результати виконання Державної цільової програми «Розробка і впровадження енергозберігаючих світлодіодних джерел світла та освітлювальних систем на їх основі».

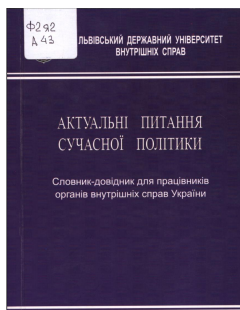
Відзначено, що при реалізації програми вдалося досягти високої ефективності й реальної віддачі. Створення української елементної бази енергоощадної світлотехніки й забезпечення серійного виробництва широкої номенклатури виробів стало можливим завдяки об'єднанню зусиль провідних національних академічних установ і виробничих комплексів. У майбутньому планується підключити вищі навчальні заклади України, які випускають фахівців у сфері електроніки та світлотехніки, а також підприємства малого й середнього бізнесу. В. Семиноженко підкреслив, що завдання Програми перестають бути суто науково-технічними й переміщуються в соціально-економічну площину. Він наголосив на тому, що до 2020 р. 80 % джерел освітлювання в Україні мають бути замінені на новітні. Енергоощадна світлотехніка вітчизняної зборки вже працює в Будинку уряду, освітлює Меморіал жертвам Голодомору. Невдовзі на сучасні будуть замінені системи освітлення у всіх вагонах Київського метрополітену.

Голова Держінформнауки висловив впевненість у тому, що Україна має унікальні розробки в цій сфері, а також підприємства, які здатні масово виробляти світлодіодні системи освітлення. Отже, у перспективі в Україні відбуватиметься не тільки зборка таких систем, а й здійснюватиметься повний цикл виробництва. В. Семиноженко нагадав, що вже найближчим часом у Києві буде побудовано завод з виробництва енергоощадної світлотехніки – договір про це укладений з Південнокорейською компанією POSCO LED. Він відзначив, що частково стимули для розвитку нових, високотехнологічних галузей промисловості вже створені. Зокрема, впроваджено пільговий режим оподаткування прибутку підприємств, які реалізовуватимуть енергоефективні технології. Розвиток світлодіодної промисловості в Україні – це перепустка для держави в першу лігу світової економіки (*Україна може отримати перепустку в першу лігу світової економіки // Урядовий кур'єр* (<http://ukrainer.gov.ua/index.php?news=1&id=5679>). – 2011. – 18.02).

До уваги держслужбовця

С. Горбань, завсектору НБУВ

Нові надходження до НБУВ

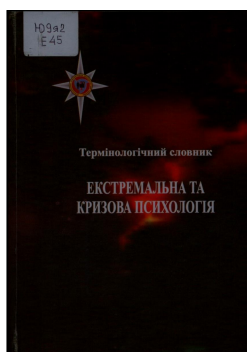


Актуальні питання сучасної політики : слов.-довід. для працівників органів внутр. справ України / Львів. держ. ун-т внутр. справ ; за ред. М. П. Гетьманчука. – Л., 2010. – 188 с.

Ва725536

У словнику розкрито зміст найважливіших політологічних понять та термінів, висвітлено головні питання політичної науки. Подано об'єктивну, науково достовірну інформацію щодо сфери політичного життя, змісту і напрямів розвитку політичних процесів та інститутів.

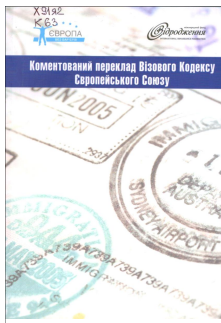
Словник-довідник містить 674 статті, що розкривають найбільш уживані політологічні поняття, терміни, які характеризують сучасний світовий суспільно-політичний розвиток. Матеріал розміщено за алфавітом. До категорій, понять та термінів, запозичених з іноземних мов, подано етимологічні пояснення. У кінці вміщено предметний покажчик.



Екстремальна та кризова психологія : термінол. слов. / М-во України з питань надзвичай. ситуацій та у справах захисту населення від наслідків чорнобильської катастрофи, М-во освіти і науки України, Нац. ун-т цив. захисту України ; за заг. ред. О. В. Тімченка. – Х., 2010. – 291 с.

Ва730802

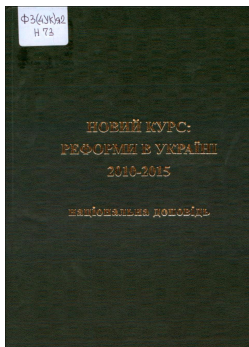
Уперше представлено збірку термінів та їх короткі наукові визначення з екстремальної та кризової психології. У словнику систематизовано й описано близько 1000 понять. Термінологічний словник складається з двох частин: українською і російською мовами. На початку кожної частини подано предметний покажчик. Матеріал розташовано в алфавітному порядку.



Коментований переклад Візового Кодексу Європейського Союзу : інформ.-аналіт. вид. / кер. проєкту І. Сушко ; пер. Л. Левандовська. – К. : Вістка, 2010. – 160 с. – (Європа без бар'єрів). Ва731393

Представлено неофіційний переклад тексту Регламенту № 810/2009 ЄС, що встановлює Кодекс Спільноти з візових питань, супроводжений коментарями фахівців. Коментарі стосуються нововведень Кодексу порівняно з іншими документами, насамперед, з діючою угодою про спрощення оформлення віз між Україною та ЄС. Видання спрямовано на підвищення громадської обізнаності щодо нормативно-правової бази ЄС з питань візової політики та покликано полегшити практичне використання даного документа українським заявникам. Наприкінці документа вміщено додатки: анкета для отримання Шенгенської візи; невичерпний перелік додаткових документів; уніфікований формат та використання штампів, що зазначає прийняття візової заявки до розгляду; стандартна форма для повідомлення та обґрунтування відмови у видачі, анулюванні або відкликанні візи; як заповнювати візові бланки тощо.

Видання здійснено за підтримки Європейської програми Міжнародного фонду «Відродження»

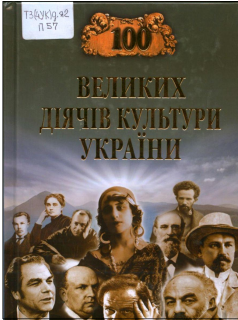


Новий курс: реформи в Україні: 2010–2015: національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : Наук.-вид. центр НБУВ, 2010, – 232 с. ISBN 978-966-02-4940-1/6

Національна доповідь 2010 р. являє собою стратегічний та практичний документ, який окреслює сформоване вітчизняною наукою концептуальне бачення курсу здійснення в Україні назрілих нових перетворень, конкретних завдань і механізмів їх реалізації.

Матеріал згруповано за розділами: ідеологія трансформації суспільного розвитку; політичні та державно-правові перетворення; удосконалення адміністративно-територіального устрою України; модернізація соціогуманітарного простору України; стан та перспективи розвитку зовнішнього сектору економіки України; макроекономічна ситуація та наслідки фінансово-економічної кризи; фінансова та боргова політика держави; грошово-кредитна політика та реформування банківського сектору; розвиток ринку капіталів; технологічна модернізація; сільське господарство в

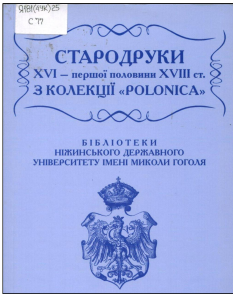
забезпеченні економічного зростання; реформи в енергетичному секторі економіки; модернізація державного управління економікою; наука та інновації в забезпеченні розвитку економіки України; модернізація соціальної сфери; прогноз розвитку економіки України у 2010–2015 рр. Текст доповіді ілюстровано таблицями, графіками, діаграмами.



Попельницька О. О. 100 великих діячів культури України / О. О. Попельницька, М. В. Оксенич. – К. : Арій, 2010. – 464 с. : іл. – (100 великих).

Ва730186

Книга містить 100 біографічних нарисів про найвідоміших представників вітчизняної культури, незалежно від національності, які в різні історичні часи зробили вагомий внесок у розвиток української культури. Матеріал представлено за розділами: архітектори; скульптори; художники, музиканти, письменники, театр та кіно. Тексти оповідей ілюстровано портретами митців, світлинами споруд, пам'ятників, меморіальних дошок тощо. Наприкінці видання вміщено список використаних джерел при його укладанні.



Стародруки XVI – першої половини XVIII ст. із колекції «Polonica» бібліотеки Ніженського державного університету імені Миколи Гоголя : каталог / упоряд. О. С. Морозов. – Ніжин : Гідромакс, 2010. – 176 с. : іл. – (Книжкові пам'ятки у фондовому зібранні бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя).

Вс49652

Каталог містить науково-бібліографічні описи стародруків від 1521 по 1750 рік з колекції «Polonica». Описи стародруків розміщено за географічно-хронологічним принципом. Назви міст подано за алфавітом. Усередині – за хронологією. Текстовий опис колекції супроводжується ґрунтовною передмовою та альбомом ілюстрацій. Наприкінці вміщено науково-бібліографічний апарат: Абетковий покажчик; Хронологічний покажчик стародруків; Географічний покажчик друкарів та друкарень за містами; Іменний покажчик.

Підп. до друку 24.03.2011.

Формат 60x84/16. Друк офс. Папір офс. Ум. друк. арк. 5,7.

Видається в друкованому та електронному вигляді

Адреса видавництва: 03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3